

Karo istorija tarpukariu Lietuvoje ir dvi Karo mokslų draugijos (1921–1933 m.)

Vytautas Jokubauskas

Klaipėdos universitetas, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, Herkaus Manto g. 84, Klaipėda
el. p. pilsotas@yahoo.com

Anotacija. Straipsnyje pristatoma Karo mokslų draugijos Istorijos sekcijos veikla, užčiuopiant ir šios organizacijos ištakas – Karo mokslų kūrėjų draugijos trumpalaikę ir fragmentuotai žinomą veiklą. Nagrinėjama karo istorijos tyrimus tarpukariu pradėjusių vykdyti asmenų, jau priklausiusių draugijai, veikla. Identifikuojami asmenys, veikę (Karo) istorijos sekcijoje, įvardijami jų akademiniai interesai ir galimos veiklos kryptys bei pasiekimai. Kartu atskleidžiamas Karo mokslų draugijos bei Istorijos sekcijos veiklos sąstingis po maždaug penkerių metų nuo įkūrimo ir pagaliau vegetacija, užtrukusi panašiai, kai organizacija faktiškai nustojo veikti, buvo įtraukta į Lietuvos karininkų ramovės sudėtį.

Esminiai žodžiai: Lietuvos kariuomenė, karo istorija, karo mokslai, mokslo istorija, Karo mokslų kūrėjų draugija, Karo mokslų draugija.

Abstract. The article presents the activities of the History Section of the Society of Military Sciences by also looking back at the predecessor of this organization – short-lived Society of the Founders of Military Sciences and some fragmentary information about its functioning. It addresses the activities of the individuals who initiated the research in military history during the interwar period under the umbrella of the society. The persons who took an active part in the (Military) History Section are identified; their academic interests as well as potential research fields and achievements are discussed in the article. At the same time, the article reveals the stagnation of the activities of the Society of Military Sciences and also its History Section about five years after its establishment and the eventual similar period of vegetation when the organization practically ceased to function and was incorporated into the Lithuanian Officers' Club.

Keywords: Lithuanian army, military history, military sciences, history of science, Society of the Founders of Military Sciences, Society of Military Sciences.

Plačiaja prasme karo moksle, bet ne karo technologijų srityje, negalima taikyti eksperimento kaip metodo, net karinės pratybos ar manevrai neleidžia visiškai tiksliai imituoti eventualiai galimų karo veiksmų ir iš to kylančių pasekmių dėl nuolatinio netikėtumo veiksnio. Apskritai „karo mokslo silpnoji pusė yra ta, kad jo sudarytos karo teorijos gali būti patikrintos tik karo metu“¹. XX a. karybos teoretiko brito kpt. Basilo Henry'io Liddellio Harto teigimu, karo istorijos tyrimai padeda rasti naują ir teisingą doktriną, be to, kariams susiformuoti savo požiūrį į karybą. Pagaliau, anot autoriaus, net patys intensyviausi kariniai mokymai yra labiau teoriniai – tai ne praktinė karinė patirtis². Tarpukariu Lietuvoje plačiai remtasi karo istorija, t. y. patirtys buvo pasitelkiamos modeliuojant gynybinius pajėgumus, pvz., plėtojant partizaninio pasipriešinimo (teritorinės gynybos) koncepciją³ arba neatsisakant raitos kavalerijos vienetų⁴, atsižvelgta į Nepriklausomybės karo metu išmoktas pamokas. Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo Karo mokslo skyriaus viršininkas (vėliau ir Generalinio štabo viršininkas) gen. Leonas Radus-Zenkavičius rašė, jog karinės „doktrinos pagrindas yra karo istorijos tyrimo išvados ir dabartinis karo dalykų stovis“⁵. Po Pirmojo pasaulinio ir Nepriklausomybės karų, Lietuvoje plėtojant karo mokslus, kurių svarbą gana vaizdžiai nusakė Karo mokyklos viršininkas gen. lttn. Jonas Galvydis-Bykauskas – „žmogus be tikėjimo ir karo mokslo yra tikras, atsiprašant, kiaulė“⁶, nuošalyje neliko ir karo istorija, kuri suvokta kaip viena svarbiausių karo mokslo šakų.

Karo mokslai tiria karinius procesus, institucijas ir jų veiklą, taip pat karybos praktišką ir teoriją, kaip taikomą organizuotą prievartinę jėgą⁷. 1921 m. Lietuvos kariuomenės

¹ ŠOVA, Antanas. Kariškos sensacijos ir patyrimai. *Trimitas*, 1937, balandžio 15, Nr. 15 (832), p. 337.

² ЛИДДЕЛ ГАРТ, Бэзил. *Стратегия непрямых действий*. Москва: Астрель, 2012, c. 21–23.

³ JOKUBAUSKAS, Vytautas. Žvelgiant į ateitį: partizaninės kovos taktikos sklaida Lietuvoje ir jos įgyvendinimas 1944–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, Nr. 1 (29), p. 51–68; JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Vienui vieni“: šaulių rengimas partizaniniam karui 1924–1940 m. Lietuvoje. *Istorija*, 2012, t. LXXXVI, p. 11–24; ЙОКУБАУСКАС, Витаутас. Концепция партизанской войны в Литве в 1920–1930-е годы. *Балтийский регион*, 2012, № 2 (12), c. 43–57; JOKUBAUSKAS, Vytautas. Territorial Defence and Partisan Resistance (Lithuania's Experience). *Lithuanian Annual Strategic Review*. Vol. 16: 2017–2018. Vilnius, 2018, p. 331–371.

⁴ JOKUBAUSKAS, Vytautas. Lietuvos kariuomenės kavalerija tarpukariu: reguliarieji pulkai, šauliai dragūnai ir teritorinių dragūnų tarnyba. *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 238–288.

⁵ RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Karas, karo galybė, karo mokslas. *Mūsų žinynas*, 1921, t. I, Nr. 2, p. 23.

⁶ JAKŠTYS, Gintautas. Karo mokyklos viršininkas gen. Jonas Galvydis-Bykauskas. Iš: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas 1864–1943*. Ats. red. A. Alonderis. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 81.

⁷ *Encyclopedia of Military Science*. Vol. 2. Ed. G. K. Piehler. Thousand Oaks, CA: SEGE Publications, 2013, p. 880–885.

gen. L. Radus-Zenkavičius⁸ išdėstė karo mokslo ir karo meno sampratą bei karo istorijos svarbą jų kontekste:

„Karo mokslas stato sau tikslą pažinti karo reiškinių požymį: jis tiria įvairių karo faktorių esmingas savybes ir aiškina jų abipusį bendravimą. Jis tiria priežastis, nuo kurių pareina tas ar kitas faktorius ir pasekmės, kur su jais surištos.

Karo menas yra kūryba, t. y. mokėjimas kurti naujų, pirmiau nebuvousių dvasinių ir medžiaginių pajėgų suderinimų, kombinacijų ir priemonių galutiniam karo tikslui pasiekti – nugalėti priešininkas. Karo mokslas dalinamas į atskiras elementarines karo žinių sritis, kaip: taktika, administracija, artilerija, inžinerija, karo technika, topografija, karo jūrų mokslas, aviacija ir oro plaukymas, karo įsisiekimas, karo tiekimas, karo statistika ir geografija, karo psichologija ir karo pedagogika.

Visos jos jungiasi strategijoje, kuri, remiantis karo istorija, yra visų karo mokslų sintezė.

Karo meno tyrimo metodai yra: a) asmens patyrimas kautynėse, b) taikos laiko praktika ir c) kitų patyrimų pažinimas, t. y. karo istorijos mokslas.

Netarpinis asmens patyrimas kautynėse ir pagrindinis karo istorijos tyrimas (ėjimas) yra tobuliausias karo dalykų pažinimo metodas.

Pirmasis duoda kautynių įpročių, kautynių pripratimų, kautynių rutinės, netarpiniai stiprina valią ir būdą; bet šiuo keliu naudotis ne kiekvienam galima; o karo istorijos mokslas visiems prieinamas, be to, ji, turėdama savy daugelio patyrimų, nesulyginamai medžiagos žvilgsniu turtingesnė.⁹

Pripažinus karo istorijos svarbą¹⁰ karo moksluose, tenka konstatuoti, kad dėl sovietinės okupacijos ilgą laiką Lietuvos karo istorijos, o ypač XX a. karinių konfliktų, tyrimai buvo apriboti. Sovietmečiu būta XX a. karo istorijos tyrimų, tačiau pateikiant tam tikrą dozę teiginių, persmelktų sovietine ideologizuota konotacija arba visiškai politiškai

⁸ Generolas tarnavo Rusijos imperijos ir Raudonojoje armijoje, į Lietuvą grįžo tik 1921 m. ir vasario 14 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, plačiau apie generolą žr.: RADUS-ZENKAVIČIUS, D. Leonas. *Im Nebel des Vergangenen. Erinnerungen eines ehemaligen Generalstäblers der alten russischen Armee*. Memel: Rytas, 1933 [rezencija: Spaudos apžvalga. ats. plk. J. P-tis. Kardas, 1937, gegužės 1, Nr. 9(263), p. 227]; ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006, p. 201–202; STOLIAROVAS, Andriejus. Lietuvos Respublikos kariuomenės generalitetas 1918–1940 m.: nežinomi istoriniai fragmentai. *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 372–375; JOKUBAUSKAS, Vytautas. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius. *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 176–190; [Interaktyvus]. *Русская армия в Великой войне: Картоотека проекта: Радус-Зенкович Лев Аполлонович* [žiūrėta 2016 06 26]. Prieiga internete: <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=75>>.

⁹ RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Karas, karo galybė, karo mokslas. *Mūsų žinynas*, 1921, t. I, Nr. 2, p. 22.

¹⁰ Plačiau žr. JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, p. 15–23.

ideologizuotų. Dėmesys skirtas ir 1919–1920 m. kovų¹¹, ir Antrojo pasaulinio karo periodams¹². Tam tikrą „literatūrinį palikimą“ sovietmečiu paliko ne tik paskutinis Lietuvos kariuomenės vadas div. gen. Vincas Vitkauskas¹³, bet ir Lietuvos kariuomenės štabo viršininko padėjėjas (pavadootojas) brg. gen. Vladas Karvelis¹⁴ – abu Lietuvos generolai, perėję tarnauti į Raudonąją armiją. Politinių įvykių kontekste, remiantis sovietine ideologija, visgi daugiau ar mažiau tyrinėta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karų istorija¹⁵, karai su ordinais¹⁶, dėmesio sulaukė Žalgirio mūšis¹⁷, Švedijos įsiveržimai¹⁸ ar Napoleono karai

¹¹ Keli pvz.: JURGINIS, Juozas. *Kauno įgulos kareivių sukilimas 1920 metais*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955; ANIČAS, Jonas. *Lietuviai bolševikai Spalio revoliucijos kovose*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958; ГАЙГАЛАЙТЕ, Алдона. Советские литовские воинские формирования в 1917–1920 гг. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1962, t. I (XII), p. 133–147; VITKAUSKAS, Povilas. *Tarybų Rusijos pagalba Lietuvai, kovojančiai už socialinę ir nacionalinę laisvę (1917–1918 m.)*. Vilnius: [s. n.], 1967; VITKAUSKAS, Povilas. *Lietuvos tarybų socialistinė respublika 1918–1919*. Vilnius: Mokslas, 1988.

¹² Keli pvz.: ŠTARAS, Povilas. *Lietuvių tautos kova už Tėvynės laisvę Didžiajame Tėvynės kare*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956; MAKSIMAITIENĖ, Ona. Tarybų Lietuvos išvadavimas iš hitlerinės okupacijos. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1959, t. II (VII), p. 131–149; DOBROVOLSKAS, Jonas. Lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų antiliaudinis veikimas okupaciniame hitlerininkų valdžios aparate 1941–1944 m. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1962, t. II (XIII), p. 155–174; ŠTARAS, Povilas. *Partizaninis judėjimas Lietuvoje Didžiojo Tėvynės karo metais*. Vilnius: Mintis, 1966; DOBROVOLSKAS, Jonas. *Lietuviai kariai Didžiojo Tėvynės karo frontuose*. Vilnius: Mintis, 1967; *Tarybų Lietuva Didžiajame Tėvynės kare*. Ats. red. P. Štaras. Vilnius: Mintis, 1975; TUTKUS, Vytautas. *Armija išvaduotoja: tarybinės Armijos junginiai, dalys ir kariai, pasižymėję kautynėse vaduojant Tarybų Lietuvą 1944–1945 metais*. Vilnius: Mintis, 1984; DOBROVOLSKAS, Jonas. *Pergalės karių gretose*. Vilnius: Mokslas, 1985.

¹³ VITKAUSKAS, Vincas. *Raštai*. Vilnius: Mintis, 1988.

¹⁴ KARVELIS, Vladas. *Lietuvos TSR išvadavimas iš hitlerinės okupacijos 1944–1945*. Vilnius: Mintis, 1973.

¹⁵ DUNDULIS, Bronius. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960; BATŪRA, Romas. *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą: nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenių*. Vilnius: Mintis, 1975; NIKŽENTAITIS, Alvydas. Rašytiniai šaltiniai apie lietuvių pilių sistemą XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1986, t. III (XCVI), p. 51–62.

¹⁶ JASAS, Rimantas. *Didysis prūsų sukilimas: (1260–1274)*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959; VARAKAUSKAS, Rokas. Ledo mūšis ties Karūze 1270 m. (Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a.). *Istorija*, 1962, t. III, p. 147–156; *Lietuvių karas su kryžiuočiais*. Red. J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1964; GUDAVIČIUS, Edvardas; LAZUTKA, Stasys. Riteriai. Iš: *Lietuvos istorijos metraštis. 1980 metai*. Vilnius, 1981, p. 105–109; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, 1989.

¹⁷ JUČAS, Mečislovas. *Žalgirio mūšis*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.

¹⁸ DUNDULIS, Bronius. *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII–XVIII a.* Vilnius: Mokslas, 1977; TYLA, Antanas. LDK pašauktinės kariuomenės organizavimas XVI a. pabaigoje – XVII a. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1980, t. I (LXX), p. 69–82; TYLA, Antanas. *Lietuva ir Livonija XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas, 1986.

Lietuvoje¹⁹, tyrinėti XIX a. sukilimai²⁰, skelbti archeologiniai baltų karybos tyrimai²¹. Išeivijoje taip pat buvo leidžiami darbai Lietuvos karo istorijos tematika²². Tačiau po Nepriklausomybės atkūrimo buvo pradėta intensyviau dirbti karo istorijos srityje, nors dėl specialistų stokos ir jų parengimo problemų (karo istorijos studijų programų iki šiol nėra) turėjo praeiti tam tikras laiko tarpas, kol šis procesas įgijo pagreitį. Kita problema buvo mokslo tyrimų institucijų nebuvimas.

Lietuvos karo istorijos istoriografijos raidą nuo archeologinių tyrimų pritaikymo iki pokario partizanų kovos istoriografijos analizavo Vytautas Lesčius, Manvydas Vitkūnas, Valdas Rakutis, Jonas Vaičenonis ir Mindaugas Pocius²³. Istorikas J. Vaičenonis, aptaręs karo istorijos tyrimų 1918–2008 m. organizavimo problemas, apie tarpukarį konstatavo: „Kartu su Lietuvos valstybingumo atkūrimu 1918 m. atsirado sąlygos ir Lietuvos karo istorijos tyrinėjimams. Laikotarpį nuo 1918 m. iki sovietinės okupacijos galėtume suskirstyti

¹⁹ DUNDULIS, Bronius. *Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812)*. Vilnius: Mokslas, 1981; DUNDULIS, Bronius. *Napoleono imperijos žlugimas ir Lietuva (1813–1815 m.)*. Vilnius: Mokslas, 1989.

²⁰ MAKSIMAITIENĖ, Ona. *Lietuvos sukilimas 1863–1864 m.* Vilnius: Mintis, 1969; SLIESORIŪNAS, Feliksas. *1830–1831 m. sukilimas Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1974.

²¹ VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ, Regina. *Lietuvio kario žirgas*. Vilnius: Mintis, 1971; КАЗАКЯВИЧЮС, Витаутас. *Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы*. Вильнюс: Мокслас, 1988.

²² 1986 m. emigracijoje pasirodė Vytenio Statkaus studija (STATKUS, Vytenis. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, IL.: Vydūno jaunimo fondas, 1986), kuria iki šiol remiamasi karo istorikų darbuose, nors pats autorius pabrėžia, kad knyga parašyta remiantis prisiminimais ir spauda, o archyviniai šaltiniai jam buvo neprieinami. Būta ir kitų darbų, o dalis jų išleisti serijoje *Lietuvos karinės istorijos raštai*. Tačiau dalies išėivijoje leistų knygų karo istorijos tema mokslinė vertė ribota. Tačiau tai atskleidžia domėjimosi karo istorija mastą, pvz.: URBONAS, Oskaras. *1410 metų karas su kryžiuočiais ir Žalgirio mūšis*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1960; RAULINAITIS, Zigmantas. *Durbės mūšis 1260 m. liepos 13 dieną*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1961; RAULINAITIS, Zigmantas. *Aisčiai karinės istorijos šviesoje*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1962; RAULINAITIS, Zigmantas. *Galindai prieš Romą*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1963; RAULINAITIS, Zigmantas. *Hunų žygis į Prūsias*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1964; VARIAKOJIS, Jonas. *4-as pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1965; RAULINAITIS, Zigmantas. *Vaidevutis*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1965; RAULINAITIS, Zigmantas. *Prieš vikingų audrą*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1968; JURGĖLA, R. Kostas. *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*. Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1970; RAULINAITIS, Zigmantas. *Apuolės užpuolimas*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1972; ALIŠAUSKAS, Kazys. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*. T. I. Chicago, IL.: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“, 1972; RAULINAITIS, Zigmantas. *Grobio ir naikinimo žygis*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1979; RUKŠA, Antanas. *Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės*. T. II. Lietuvių–lenkų santykiai ir kovų pradžia. Cleveland: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“, 1981; RUKŠA, Antanas. *Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės*. T. III. Kovos su lenkais 1920–1923. Cleveland: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“, 1982; RAULINAITIS, Zigmantas. *Keturi frontai: XII amžiaus lietuvių karinėje istorijoje*. N. Y.: Karys, 1982; RAULINAITIS, Zigmantas. *Lietuvių raiteliai*. T. I. Kunigaikščių sąjunga. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1985; RAULINAITIS, Zigmantas. *Lietuvos raiteliai*. T. II. Kelias į sostą: (XIII a. vidury, Mindaugo laikai). Brooklyn, N. Y.: Karys, 1987; RAULINAITIS, Zigmantas. *Lietuvos raiteliai*. T. III. Karaliaus karai: (XIII a. vidury, Mindaugo laikai). Brooklyn, N. Y.: Karys, 1990.

²³ LESČIUS, Vytautas. Dėl Lietuvos kariuomenės kūrimo ir nepriklausomybės kovų istoriografijos. *Lietuvos istorijos studijos*, 2002, t. X, p. 35–50; VITKŪNAS, Manvydas. Archeologijos mokslo vaidmuo Lietuvos karo istorijos tyrimuose. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 296–306; RAKUTIS, Valdas. XVIII a. Lietuvos karo istorijos tyrimų apžvalga. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 307–322; VAIČENONIS, Jonas. 1921–1940 m. laikotarpio Lietuvos kariuomenės tyrimai. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 339–354; POCIUS, Mindaugas. 1944–1953 metų partizaninio karo Lietuvoje istoriografija. *Istorija*, 2006, t. LXIV, p. 52–64.

į du tarpsnius. Pirmąjį, apimantį 1921–1926 m., galima būtų įvardyti kaip parengiamąjį, o antrąjį, kuris prasideda 1927 ir baigiasi 1940 m., – konkrečių ir tikslinių karo istorijos darbų įgyvendinimo laikotarpiu.²⁴ Galima tik spėlioti, kokia kryptimi ir iki kokio lygio būtų išvystyti Lietuvoje (ypač kariuomenėje) karo istorijos tyrimai, jei 1940 m. nebūtų prarastas suverenitetas. Po 1990 m. imtasi daugybės sumanymų, tačiau karo istorijos iki šiol nepavyko grąžinti į kariuomenės „smegenis“ – *Generalinį štabą* (atitinkamai Jungtinių ar Gynybos štabus), t. y. ten, kur ji galėtų būti aktualiausia ir labiausiai pritaikoma.

Aptariant pastarųjų trijų dešimtmečių organizacinę karo istorijos tyrimus vykdančių institucijų aspektą galima paminėti, kad 2000 m. lapkričio 11 d. pradėjo veikti visuomeninė organizacija – Lietuvos karo istorijos draugija, kuri vienija asmenis, tyrinėjančius karo istoriją²⁵. 2002 m. vasario 7 d. Lietuvos karo istorijos draugijos ir Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros iniciatyva buvo surengta karo istorijai skirta konferencija *Lietuvos karo istorijos tyrimai ir perspektyvos*²⁶. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija (LKA) ir Vytauto Didžiojo universitetas (VDU), remdamiesi tarpusavio bendradarbiavimo sutartimi, 2002 m. sausio 24 d. įsteigė Karo istorijos centrą, kuris turėjo du skyrius – vieną Vilniuje, kitą Kaune. VDU Karo istorijos centras 2004–2008 m. turėjo universitetinio centro statusą, 2008 m. lapkričio 2 d. jis priskirtas Humanitarinių mokslų fakultetui²⁷, o vėliau įtrauktas į Kauno istorijos centrą. Nustojus galioti VDU ir LKA sutarčiai dėl bendro centro, 2009 m. liepos 1 d. LKA Karo istorijos centras reorganizuotas į savarankišką padalinį, o 2010 m. rugpjūčio 10 d. LKA buvo įsteigtas Karo mokslų institutas, kurį sudarė Strateginių tyrimų, Karo istorijos ir Karo technologijų²⁸ centrai. Institutas buvo įkurtas LKA Mokslo centro pagrindu, kuris su pertraukomis („Dėl karybos mokslo tyrimų užsakymų stokos Mokslo centras veikė su pertrūkiais – 1998 m. buvo panaikintas, o 2001 m., įgyvendinant Akademijos reformą, vėl atkurtas“) veikė nuo 1994 m. birželio 4 d.²⁹ iki 2017 m. spalio 2 d. LKA Karo istorijos centro pagrindu buvo įkurtas Karo istorijos skyrius. Tačiau pastaraisiais metais vykdant LKA reorganizaciją atskiro karo istorijos padalinio nebeliko. Nuo įkūrimo iki 2009 m. liepos 1 d. centrui vadovavo dr. Valdas Rakutis, o 2009–2018 m. – mjr. Gintautas Jakštys.

²⁴ VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, t. LXXIII, p. 63.

²⁵ NARVYDAS, Rytas. Karo istorikų susirinkimas. *Kardas*, 2003, Nr. 1, p. 49.

²⁶ Lietuvos istorikai apie karo istorijos tyrimus. *Trimitas*, 2002, Nr. 3, p. 50.

²⁷ [Interaktyvus]. *Istorija* [žiūrėta 2016 05 08]. Prieiga internete: <<http://www.lka.lt/apie-mus/struktura/prorektorius-mokslui-ir-studijoms/kicistorija.html>>.

²⁸ [Interaktyvus]. *Lygiagrečiai Kaune nuo 2000 m. Kauno technologijų universitete veikia ir Gynybos technologijų institutas: Kauno technologijų universitetas* [žiūrėta 2016 07 26]. Prieiga internete: <<http://ktu.edu.lt/gynybos-technologiju-institutas/>>.

²⁹ [Interaktyvus]. *Karo mokslų institutas* [žiūrėta 2016 05 30]. Prieiga internete: <<http://www.lka.lt/moksline-veikla/karo-mokslu-institutas.html>>.

Karo istorijos tyrimai aktyviau pradėti plėtoti ir Klaipėdos universitete³⁰ bei kituose Lietuvos studijų ir mokslo institucijose. Vytauto Didžiojo karo muziejuje taip pat atliekami karo istorijos tyrimai, jo darbuotojai skelbia įvairias publikacijas, tačiau muziejus netapo stipriu, atviru, akademinio karo istorijos tyrimų centru, nors jis yra krašto apsaugos sistemos dalis. Istorikas Norbertas Černiauskas pastebi karo istorijos Lietuvoje „renesansą“³¹, tačiau drįstume teigti, kad esama daug fragmentacijos, dalis karo istorikų, apsigynusių disertacijas, nutraukia savo aktyvią akademinę veiklą. Matyt, nėra deramų sąlygų veiklai, o ir poreikio / iniciatyvos plėtoti karo istorijos tyrimus telkiant mokslininkus į kiekybiškai bei kokybiškai pajėgias grupes nei iš Lietuvos mokslo ir studijų institucijų, nei iš krašto apsaugos sistemos.

Kita vertus, dera pabrėžti, kad pastaruosius penkerius metus susidomėjimas karo istorija Lietuvoje yra gerokai padidėjęs. Tai pasakytina ir apie plačiąją visuomenę, ir apie akademinę bendruomenę. Pirmuoju atveju savotišku indikatoriumi laikytume knygynuose komerciniais pagrindais išleistų knygų karo istorijos tema gausą, nes tikima laisvąja rinka – jei yra pasiūla, tai yra ir paklausa, t. y. jei vis leidžiamos naujos (dažniausiai verstinės) knygos, tai esama ir jų pirkėjų / skaitytojų. O akademinėje plotmėje susidomėjimą karo istorija iliustruoja įvairiose institucijose priimamų doktorantų, kurių tyrimų temos vienaip ar kitaip yra susijusios su karu, augimo dinamika. Tokiam populiarumui galbūt įtakos turi ir svarbios sukaktys – Pirmojo pasaulinio ir Lietuvos nepriklausomybės karų pradžios, svarbiausių mūsų bei pabaigos šimtmečiai (2014–2020 m.). Todėl nekyla abejonių, kad knygų karo istorijos temomis Lietuvos knygynų lentynose nemažės. Bליעקא tikėtis, kad greta užsienio autorių verstinių darbų vis dažniau ir daugiau pamatysime ir Lietuvos autorių parengtų studijų.

Taigi šio tyrimo aktualumą pagrindžia, viena vertus, tai, kad tarpukariu buvo plėtoti karo mokslai, suformuluota jų samprata ir karo istorijai skirta nemažai dėmesio. Kita vertus, karo istorijos tyrimų organizavimo kelias (institucine prasme) po 1990 m. yra gana vingiuotas. Taigi iškyla istorikų „cecho“ savirefleksijos ir tam tikro komparatyvinio žvilgsnio poreikis. Susidaro ir *déjà vu* jausmas, nes ir tarpukariu, ir po 1990 m. karo istorijos tyrimus pradėta organizuoti įkuriant draugiją, po to jau imtasi kurti institucijas kariuomenėje.

Be to, atsiveria ne tik diachroninės komparatystikos, bet ir sinchroninės perspektyvos, analizuojant karo istorijos tyrimų vykdymą tarpukariu trijose šalyse – Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Nes 1921 m. Latvijos kariuomenės štabo viršininkas, siekdamas surinkti karo istorijos medžiagą, įsteigė Karo istorijos komisiją (latv. *Kara vēstures komisija*). Komisijos tikslas buvo rinkti karo istorijos medžiagą, leisti atlikti tyrimus

³⁰ ŠLEKYS, Deividas. *Mąslaus Vyčio beieškant. Lietuviškos karinės minties raida ir būklė po Nepriklausomybės atkūrimo (1990–2014)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015, p. 185–186.

³¹ ČERNIAUSKAS, Norbertas. Metas karo studijoms. *Naujasis Židinys–Aidai*, 2016, Nr. 7, p. 58–59.

kariuomenės istorijos tema (pakomitečiai veikė kariniuose daliniuose)³². O Estijos kariuomenėje nuo 1926 m. veikė Nepriklausomybės karo istorijos komitetas (est. *Vabadussõja Ajaloo Komiteet*³³), kurį sudarė valdyba ir Karo istorijos skyrius. Remiantis Lietuvos archyviniais šaltiniais, valdyboje buvo 5 nariai (gen. mjr. Jaanas Sootsas, gen. mjr. Aleksandre Tõnissonas, gen. mjr. Nikolai Reekas ir du profesionalūs istorikai Jüri Uluotsas bei Hendrikas Seepas), skyrių (dirbo 7–9 karininkai) sudarė trys – Archyvas, Medžiagos rinkimo ir Tyrimų – dalys³⁴.

Šio tyrimo tikslas – taikant analizės, sintezės ir deskriptyvinių metodus, išnagrinėti Karo mokslų draugijos įsikūrimą bei jos sudėtyje buvusios Istorijos sekcijos veiklą. Tyrimo chronologinės ribos – 1921–1933 m., t. y. nuo Karo mokslų kūrėjų draugijos įkūrimo iki Karo mokslų draugijos likvidavimo, – ji buvo įtraukta į Lietuvos karininkų ramovės (LKR) sudėtį, kas reiškė jos veiklos ir *de jure*, ir *de facto* pabaigą.

Lietuvos istoriografijoje dešimtmetį (1923–1933 m.) veikusios Karo mokslų draugijos (KMD) veiklą nagrinėjo Romas Juzefovičius³⁵, tačiau jo tyrimo objektas buvo visa draugija, o ne išskirtinai Istorijos sekcija, kurią fragmentuotai apžvelgė. Istorikas Valdas Selenis tyrinėjo Lietuvos istorikų bendruomenę ir jos veiklą tarpukariu³⁶; Aivas Ragauskas³⁷ ir Povilas Lasinskas³⁸ – istorijos mokslo problemas tarpukariu; Jonas Vaičėnonis – karo istorijos tyrimus, be to, palietė ir KMD veiklą³⁹. Istorikas Aurelijus Gieda 2013 m. apgintoje humanitarinių mokslų daktaro disertacijoje analizavo lietuviškos istorikos (vok. *Historik*) pokyčius Lietuvoje 1904–1940 m. ir istoriko profesijos sklaidos tiriamuoju laikotarpiu problematiką⁴⁰. Disertacijoje trumpai užsiminė apie tai, kad 1924 m. Karo

³² DAMBĪTIS, Kārlis. *Latvijas armijas artilerija 1919. – 1940. g.: vieta bruņotajos spēkos, struktūra un uzdevumi* [Artillery of the Latvian Army (1918–1940): structure, tasks and place in the Armed forces]. [Promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015, l. 23–24; CIGANOVŠ, Juris. *Latvijas armijas intendantūras dienesti (1919–1940.)* [Latvian Army's Quartermaster Services in 1919–1940.]. [Promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013, l. 22–23.

³³ NIMMER, Andero. *Vabadussõja Ajaloo Komiteet (1926–1940)*. [Historical Committee for The War of Independence (1926–1940)], (Tartu: Tartu Ülikool, 2013), p. 96–97. [žiūrėta 2019 05 02]. Prieiga internete: <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31096/magNimmer_Andero.pdf>.

³⁴ V. Steponaičio 1936 m. rugpjūčio 19 d. raportas. *Lietuvos centinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 929, ap. 6, b. 187, l. 234–237.

³⁵ JUZEFOVIČIUS, Romualdas. Istorinė švietėjiška karo mokslų draugijos veikla 1923–1933. *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 181–194; JUZEFOVIČIUS, Romualdas. *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos (1918–1940)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 95–97; 120–126.

³⁶ SELENIS, Valdas. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio instituto leidykla, 2007.

³⁷ RAGAUSKAS, Aivas. Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2001, t. XIX, p. 59–70.

³⁸ LASINSKAS, Povilas. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius: Vaga, 2004.

³⁹ VAIČĖNONIS, Jonas. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, t. LXXXIII, Nr. 1, p. 59–67.

⁴⁰ GIEDA, Aurelijus. *Istoriografija ir visuomenė: istorika, istoriko profesijos ir istorinės kultūros aspektai Lietuvoje 1904–1940 m.: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

mokslių draugijos sudėtyje buvo įkurta Istorijos sekcija, o jos „organizaciniame susirinkime dalyvavę žinomi tyrinėtojai ir mokslo propaguotojai (Augustinas Janulaitis, Mykolas Biržiška, Vaclovas Biržiška) dalijosi mintimis ir teikė pasiūlymus kariuomenės struktūriniais padaliniais, kaip tirti, kaip domėtis ir ką veikti istorijos tyrimų srityje“⁴¹. Tai atkartoję ir disertacijos pagrindu išleistoje monografijoje, praplėsdamas pasakojimą apie KMD narių veiklą⁴². Be to, nagrinėti karo istorijos svarbos bei panaudojimo Lietuvos kariuomenėje klausimai⁴³. Atlikta tyrimų⁴⁴, kurių metu analizuotos Lietuvos istorijos mokslo (istoriografijos) problemos.

I.

Darytina prielaida, kad Pirmasis pasaulinis (Didysis) karas buvo stiprus postūmis rinkti karo istorijos medžiagą ir net svarstyti ją aprašyti Lietuvoje. 1914–1915 m. lietuviškoje spaudoje aktualizuotas karo istorijos rašymo klausimas, nes „šis karas bus šimtais metų mūsų vaikų ir anūkų“, atkreipiant dėmesį ne tik į plataus masto karines operacijas, bet ir į įvairias kasdienybės smulkmenas, kurios ir padeda susidaryti bendrą įvykių vaizdą⁴⁵. Buvo teiktos rekomendacijos, kaip rašyti prisiminimus apie Pirmąjį pasaulinį karą, kad jie ateityje būtų reikšmingi Lietuvos istorijos tyrėjams. Skatinta rinkti skelbimus, atsišaukimus, periodinius leidinius ir t. t., susijusius su karu, bei siūsti šią medžiagą į *Lietuvių mokslo draugiją*, kurioje jie būtų saugomi ir prieinami⁴⁶.

Visą tarpukarį Lietuvos kariuomenėje veikė padalinys, kuris rūpinosi tiek apskritai karo mokslų plėtra, tiek konkrečiai karo istorijos tyrimais. 1918 m. spalio mėn. Stasio Šilingo iniciatyva Jonui Martynui Laurinaičiui buvo pavesta sudaryti Literatūros komisiją, kuri tvarkytų „karinių raštų leidimą“. Oficialiai komisija darbą pradėjo gruodžio 1 d.⁴⁷, jos pagrindu įkurtame Literatūros skyriuje dirbo karininkai Jonas Martynas Laurinaitis, Pranas Tvaronas ir Petras Ruseckas bei kalbininkas Stasys Naginskas, taip pat civiliai tarnautojai Štuopys, Antanaitis ir Banaitis, nes, anot P. Rusecko, „karininkų, „mokančių plunksną valdyti“, kurie galėtų pereiti į skyrių, negalėjo rasti ir gauti“⁴⁸. 1921 m. Litera-

⁴¹ GIEDA, Aurelijus. *Istoriografija ir visuomenė: istorika, istoriko profesijos ir istorinės kultūros aspektai Lietuvoje 1904–1940 m.: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 286.

⁴² GIEDA, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 383, 390–391.

⁴³ JOKUBAUSKAS, Vytautas. Karo istorija ir jos svarba Lietuvos kariuomenei tarpukariu. *Karo archyvas*, 2017, t. XXXII, p. 161–217.

⁴⁴ GIEDA, Aurelijus; ŠVEDAS, Aurimas. Kuo svarbi istoriografijos istorija? Istorikų identiteto problemos Lietuvos istoriografijoje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2005, Nr. 16, p. 42–47.

⁴⁵ GK. [BUGAILIŠKIS, Peliksas]. Rinkime karo meto medžiagą! *Lietuvos ūkininkas*, 1914, rugsėjo 18 (spalio 1), Nr. 38, p. 350; PAPENTIS [ŠMULKŠTYS, Antanas]. Rašykime karo istoriją! *Šaltinis*, 1915, gegužės 30 (birželio 12), Nr. 21–22, p. 137–138.

⁴⁶ GK. [BUGAILIŠKIS, Peliksas]. Karo istorijos medžiaga. *Lietuvos žinios*, 1914, lapkričio 1 (14), Nr. 174, p. 1–2.

⁴⁷ LESČIUS, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius: Leidybos centras, 1998, p. 103.

⁴⁸ RUSECKAS, Petras. Literatūros skyriaus veikla iki 1920. V. 15. *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXV, Nr. 11–12 (165–166), p. 848.

tūros skyrius buvo reorganizuotas į Karo mokslo skyrių, o šis 1926 m. – į Karo mokslo valdybą, 1929 m. šios valdybos pagrindu suformuotas Spaudos ir švietimo skyrius, kuris veikė iki sovietinės okupacijos⁴⁹. Žinoma, šis skyrius (valdyba) buvo atsakingas ne tik už karo istorijos darbų rengimą ir spausdinimą – pirmiausia tai buvo karinės propagandos ir kontrpropagandos institucija⁵⁰.

Eksponatus, daiktus ir medžiagą, kuri būtų „gyvas paveikslas garbingos praeities mūsų Tėvynės“ ir susijusi „su mūsų kova, nes šitie surinkti daiktai bus mūsų ainiams gyvi liudininkai tos karštos meilės, kuria degė mūsų jauna armija kovodama už savo tautos garbę“, nurodyta rinkti 1919 m. pabaigoje, dar vykstant Nepriklausomybės kovoms⁵¹. 1920 m. pabaigoje, pasibaigus aktyviems karo veiksams, Lietuvos kariuomenėje dar labiau imta rūpintis karo istorija. 1921 m. sausio 22 d. buvo įsteigta 19 asmenų nuolatinė *Karo istorijos kolegija* (vadovas gen. ltn. Vladas Nagevičius⁵²). Jai buvo pavesta „rūpintis taisyklingu pulkų istorijos vedimu ir Centrinį Karo Muziejaus ir archyvo organizavimu“⁵³. 1921 m. Petras Klimas, be kitų istorijos temų, pabrėžė tautos praeities kovų pažinimo svarbą, nes, anot autoriaus, su istorija susipažinusi karta suauga su „protėviais į vieną draugiją“⁵⁴. Suprantama, siekiant paskatinti atlikti karo istorijos tyrimus ar bent jau rinkti ir saugoti istorinę medžiagą, buvo būtina agituoti arba šviesti ir informuoti šiais klausimais. Todėl jau 1921 m. *Karyje* pabrėžta, kad kariams reikia išmanyti savo pulko istoriją, pateikta žymių karininkų minčių apie karo istorijos svarbą kariui ir daliniui⁵⁵. 1921 m. buvo pasiūlyta kiekviename dalinyje įkurti nuolatinės karo istorijos komisijas, kurios rinktų padalinio istorijos medžiagą, ir išdėstyta 10 punktų komisijų veiklos programa⁵⁶. Tačiau šios komisijos veikė neilgai, nes 1927 m. spaudoje konstatuota, kad 1921–1922 m. daliniuose įsteigtos karo istorijos komisijos, kurių tikslas – rinkti „viską, kas primena pirmus kariuomenės žygius“, faktiškai jau neveikia, ir pasiūlyta atnaujinti jų veiklą⁵⁷.

⁴⁹ JAKŠTAS, Petras. Lietuvos karinė spauda 1918–1938. *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXV, Nr. 11–12 (165–166), p. 811–812.

⁵⁰ KUODYS, Modestas. Bolševikų agitacijos Lietuvos kariuomenėje neutralizavimo metodikos formavimasis 1920–1926 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 109–148.

⁵¹ Antrai brigadai, 1919 m. gruodžio 15 d. įsakymas Nr. 46. LCVA, f. 1764, ap. 1, b. 3, l. 60.

⁵² *Generolo gydytojo Vlado Nagiaus Nagevičius gyvenimo ir darbų apžvalga*. Red. B. Matulionis. Putnam (Connecticut): Veronika Nagevičienė, 1962.

⁵³ Kolegiją sudarė: gen. ltn. Maksimas Kattche, gen. ltn. Juozas Kraucevičius, gen. ltn. Valerijonas Ramanauskas, gen. ltn. Vladas Nagevičius, plk. Juozas Litvinas, plk. ltn. Mikas Gedgaudas, plk. ltn. Arvidas Jansonas, plk. ltn. Pranas Šližys, mjr. Leonas Šilingas, kpt. Juozas Papečksys, kpt. Vytautas Steponaitis, kpt. Jonas Laurinaitis, kpt. Antanas Užupis, kpt. Stasys Dirmantas, vyr. ltn. Jurgis Bobelis, vyr. ltn. Juozas Urbšys, veterinarijos gydytojas Kazys Trumpis, karo valdininkas Juozas Grigaitis, Šaulių sąjungos atstovas Vladas Putvinskis, žr.: *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*, Kaunas, 1921, sausio 22, Nr. 17, p. 1.

⁵⁴ KLIMAS, Petras. Senovės tyrimo uždaviniai ir keliai. *Mūsų senovė*, 1921, Nr. 1, p. 3.

⁵⁵ Citatos: Apie pulkų istoriją (Parinktos mintys). *Karys*, 1921, kovo 24, Nr. 12 (96), p. 137–138.

⁵⁶ K-r. K-s, K. Mūsų karo istorijos reikalai. *Karys*, 1921, gegužės 12, Nr. 19 (103), p. 213–214.

⁵⁷ JUODVALKIS, J. Reikėtų! *Karys*, 1927, vasario 1–8, Nr. 5 (401), p. 46.

1922 m. *Karyje* rašyta, kad „metas jau rimčiau susidominti karo mokslu ir menu“⁵⁸, gana aiškiai išdėstyta, kodėl karo istorija tokia svarbi kariuomenei: „Teisingai ir tiksliai karo padėčiai suprasti reikalingas dar ir karo istorijos artimesnis pažinimas sąryšyje su karo mokslo teorija.“⁵⁹ Įvardytos karo mokslo plėtojimo priemonės: 1) nuolatinė karininkų veikla šioje srityje: referatų rašymas, paskaitos, pranešimai karo istorijos temomis, karo žaidimai; 2) iniciatyva dalį karininkų algų skirti specialiam bibliotekų knygų karybos tematika fondui komplektuoti⁶⁰. 1923 m. akcentuota „karo mokslo bibliotekos“ svarba kariuomenei⁶¹.

1921 m. pradžioje buvo įsteigta Karo mokslų kūrėjų draugija (KMKD)⁶², kurios primumu buvo gen. L. Radus-Zenkavičius, o pirmuoju sekretoriumi – mjr. Vytautas Steponaitis. Draugija kiekvieną ketvirtadienį Generalinio štabo salėje organizuodavo paskaitas⁶³. Pirmoji vyko 1921 m. kovo 24 d., draugijos pirmininkas skaitė paskaitą *Karas, kariška galybė ir karo mokslas*⁶⁴, 1921 m. balandžio 7 d. mjr. Julius Čaplikas skaitė paskaitą tema *Pirmi Lietuvos kariuomenės kūrimo žingsniai*⁶⁵. Trečią paskaitą apie inžinierius kariuomenėje skaitė mjr. Leonas Šilingas, o balandžio 21 d. vyko ketvirtoji paskaita – plk. Vincas Grigaliūnas-Glovackis skaitė paskaitą *Pulkų ir atskirų kuopų ūkis*⁶⁶. Gegužės 25 d. karo valdininkas Juozas Grigaitis skaitė paskaitą *Kariuomenės ūkis taikos ir karo metu*⁶⁷. Generalinio štabo Literatūros skyrius su draugija tarėsi dėl vadovėlių kariuomenei rengimo⁶⁸. Tačiau spaudoje buvo susilaukta kritikos dėl paskaitų turinio, teigta, kad būtina rimčiau vertinti draugijos veiklą, nes karo mokslai labai svarbūs valstybei ir kariuomenei, o „jei negali“ deramai to daryti, „tai kam apsiėmė“⁶⁹. Bet greitai draugijos veikla nunyko, tikėtina, kad tai lėmė veiklos formalizavimas, nes 1921 m. gegužės 29 d. Lietuvos kariuomenės Generaliniame štabe buvo įsteigtas Karo mokslų skyrius. Jį sudarė Karo mokslo taryba (jos pirmininku buvo skyriaus viršininkas), Karo mokslo, Karių mokymo ir Spaudos dalys. Naujasis skyrius turėjo užsiimti karo mokslo tyrimais, suvienodinti ir prižiūrėti karių mokymą bei aprūpinti kariuomenę reikiama literatūra⁷⁰. Skyriui vadovauti buvo paskirtas gen. L. Radus-Zenkavičius, o KMKD buvo

⁵⁸ V. J. Pasirūpinkim savimi. *Karys*, 1922, lapkričio 30, Nr. 48 (184), p. 569.

⁵⁹ V. Karo vadovybė. *Karys*, 1922, rugsėjo 15, Nr. 37 (173), p. 441.

⁶⁰ V. J. Pasirūpinkim savimi. *Karys*, 1922, lapkričio 30, Nr. 48 (184), p. 569.

⁶¹ Karo mokslo skyrius, 1923 m. gegužės 5 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 65, l. 33.

⁶² Naujas laikraštis. *Karys*, 1921, gegužės 19, Nr. 20 (104), p. 234.

⁶³ S. Iš Karo mokslų kūrėjų d-jos. *Lietuvos balsas*, 1921, gegužės 4, Nr. 7, p. 2.

⁶⁴ STEPONAITIS, Vytautas. Iš Karo mokslų kūrėjų draugijos kronikos. *Karys*, 1921, kovo 24, Nr. 12 (96), p. 141.

⁶⁵ Skelbimas. *Karys*, 1921, balandžio 7, Nr. 14 (98), p. 153.

⁶⁶ S. Iš Karo mokslų kūrėjų d-jos. *Lietuvos balsas*, 1921, gegužės 4, Nr. 7, p. 2.

⁶⁷ STEPONAITIS, Vytautas. Pranešimas. *Karys*, 1921, gegužės 25, Nr. 21 (105), p. 237.

⁶⁸ Raportas Generalinio štabo viršininkui, 1921 m. kovo 17 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 12, l. 11.

⁶⁹ S. Iš Karo mokslų kūrėjų d-jos. *Lietuvos balsas*, 1921, gegužės 4, Nr. 7, p. 2.

⁷⁰ Įsakymas kariuomenei. Kaunas, 1921, birželio 11, Nr. 133, p. 1–2.

laikinas sprendimas karo mokslams plėtoti – įsteigus skyrių Generaliniame štabe ir jos viršininku paskyrus draugijos pirmininką, veikla persikėlė į skyrių.

II.

Nemenką organizacinį postūmį karo istorijai davė naujai įkurta Karo mokslų draugija (KMD). Gen. L. Radas-Zenkavičius iš anksto ruošėsi įsteigti naują draugiją, nes 1923 m. birželio 3 d. kariuomenės teismo pirmininkui plk. Petruui Šniukštai Karių mokymo dalies vedėjas mjr. V. Biržiška generolo pavedimu siuntė peržiūrėti draugijos statuto projektą ir konstatavo, kad draugiją numatoma steigti liepos 13–15 d., t. y. per Aukštųjų karininkų kursų šventę⁷¹. 1923 m. liepos 12–15 d. vyko aukštųjų karininkų kursų absolventų ir kitų karininkų suvažiavimas, kurio tikslas buvo pristatyti karo mokslo naujoves ir įkurti KMD, kuri nuolatos rūpintųsi karo mokslu kariuomenėje. Suvažiavimui pirmininkavo gen. L. Radas-Zenkavičius, jo siūlymu aukštiesiems karininkų kursams buvo suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. Į suvažiavimą atvyko apie 200 karininkų, iš jų į draugiją įstojo apie 100 karininkų. Buvo išrinkta draugijos Centro valdyba: pirmininkas gen. L. Radas-Zenkavičius, plk. Konstantinas Žukas, mjr. V. Biržiška, kpt. V. Steponaitis. Planuota sudaryti atskiras draugijos sekcijas, kuriose būtų tyrinėjama istorija, taktika, literatūra, statistika, kariuomenės moralė ir t. t.⁷² Tikėtina, kad kaip pavyzdžiu remtasi Čekoslovakijos organizacija (ček. *Čekoslovensky Vedecky Ustav Vojensky*), įkurta 1919 m. kaip karininkų draugija⁷³. Įsteigus KMD, visi jos nariai turėjo tyrinėti „karo istoriją, ypatingai tuos klausimus, kurie liečia Lietuvos ir didžiojo karo istoriją“⁷⁴.

1923 m. spalio mėn. draugijos Centro valdyba susirinko į pirmąjį susirinkimą, jo metu buvo sudarytos 7 sekcijos: Taktikos sekcijai vadovavo plk. Kostas Boleckis, Moralinio auklėjimo – gen. L. Radas-Zenkavičius, Istorijos – mjr. V. Biržiška⁷⁵, Ekonomikos ir karo statistikos – kpt. V. Steponaitis, Karo teisės – karo valdininkas Juozas Grigaitis (1926 m. suteiktas gen. ltn. laipsnis ir išleistas į atsargą)⁷⁶, Sanitarijos – gydytojas plk.

⁷¹ Karių mokymo dalis, 1923 m. birželio 3 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 55, l. 494.

⁷² RUSECKAS, Petras. Karininkų susivažiavimas. *Karys*, 1923, liepos 19–25, Nr. 29 (217), p. 334; RUSECKAS, Petras. Pirmasai baigusių aukštuosius kar. kursus karininkų ir kursantų suvažiavimas. *Lietuva*, 1923, liepos 20, Nr. 160 (1277), p. 4; RUSECKAS, Petras. Pirmasai baigusių aukštuosius kar. kursus karininkų ir kursantų suvažiavimas. *Lietuva*, 1923, liepos 21, Nr. 161 (1278), p. 4–5.

⁷³ TALAT-KELPŠA, Kazys. Iš Čekoslovakijos karininkų gyvenimo. *Karys*, 1923, liepos 26–31, Nr. 30 (218), p. 348.

⁷⁴ RUSECKAS, Petras. Karo mokslo draugija. *Karys*, 1923, gruodžio 6–12, Nr. 49 (237), p. 542.

⁷⁵ Plačiau apie V. Biržiškos darbus karo istorijos ir karo pedagogikos srityse žr.: BUTKEVIČIENĖ, Birutė. Brolių Biržiškų fenomenas. Iš: *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje. Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys, skirtas karo pedagogikos pradininkų plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko 120-osios gimimo metinėms*. Ats. red. V. Rakutis. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 24–33; ŽUKAS, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

⁷⁶ ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. III. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003, p. 212.

Vladas Ingelevičius, Bibliotekų ir bibliografijos – mjr. Aleksandras Ružancovas⁷⁷. Pabrėžtina, kad dviem sekcijoms vadovavo jau po Nepriklausomybės kovų iš Rusijos į Lietuvą atvykę / grįžę aukšti buvę Rusijos imperijos kariuomenės karininkai⁷⁸. Gen. L. Radas-Zenkavičius ir plk. K. Boleckis buvo Rusijos imperijos Nikolajaus generalinio štabo akademijos absolventai. 1918–1920 m. gen. L. Radas-Zenkavičius tarnavo Raudonosios armijos Generalinio štabo Karo istorijos skyriuje⁷⁹ ir į Lietuvą grįžo buvusio jo mokinio (Viliaus karo mokykloje) anuometinio krašto apsaugos ministro Konstantino Žuko kvietimu, išdėstytu 1920 m. gruodžio 11 d. laiške generolui⁸⁰. Lietuvos kariuomenėje, be daugybės kitų nuopelnų ir veiklų, gen. L. Radas-Zenkavičius buvo KMD iniciatorius ir įkūrėjas, draugijai vadovavo nuo įsteigimo iki 1925 m. liepos mėn.⁸¹ K. Boleckis⁸² (kilęs iš Naugardo) į Lietuvą atvyko 1921 m. balandžio mėn. ir jau 18 d. buvo mobilizuotas į kariuomenę bei paskirtas į naujai įkurtą Karo mokslų skyrių⁸³. Tačiau dėl lietuvių kalbos nemokėjimo 1921 m. po kelių mėnesių tarnybos buvo demobilizuotas iš Lietuvos kariuomenės, bet paliktas kaip laisvai samdomas tarnautojas. 1923 m. vėl mobilizuotas

⁷⁷ Karo mokslo draugija. *Karys*, 1923, spalio 25–31, Nr. 43 (281), p. 477–478.

⁷⁸ Tikėtina, kad aukštų buvusių Rusijos kariuomenės karininkų kvietimą į Lietuvą inicijavo plk. Konstantinas Kleščinskis, kuris nuo 1920 m. rugpjūčio 23 d. iki 1921 m. gegužės 29 d. ėjo Generalinio kariuomenės štabo viršininko pareigas. Pats karininkas gimė Jelizavetpolyje (dabar Gendžė, Azerbaidžane) buvo baigęs Rusijos Nikolajaus generalinio štabo akademiją, 1915–1918 m. buvo Vokietijos nelaisvėje, trumpai tarnavo Lenkijos kariuomenės štabe, o į Lietuvos kariuomenę 1919 m. pateko atsitiktinai, pakeliui iš Lenkijos į Helsinkį pas gen. Nikolajų Judeničių sustojęs Kaune sutiko tuometinį krašto apsaugos ministrą Antaną Merkį, kuris pasiūlė tarnybą Lietuvos kariuomenėje, nes tuo metu kariuomenėje nebuvo karo akademiją baigusių štabo karininkų: ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. IV. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2004, p. 236; JANKAUSKAS, Vidmantas. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 144; [Interaktyvus]. *Русская армия в Великой войне: Картоотека проекта: Клецинский Константин Карлович* [žiūrėta 2016 06 26]. Prieiga internete: <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=2797>>.

⁷⁹ ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006, p. 202.

⁸⁰ GEDGAUDAS, Edmundas. *Ona Narbutienė. Gyvenimo preliudai*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 49.

⁸¹ Mūsų kariuomenės gyvenimas. Gen. Radų-Zenkavičių palydint į atsargą. *Kardas*, 1928, kovo 10, Nr. 7 (103), p. 119.

⁸² Karininkas aktyviai dirbo karo mokslų srityje: BOLECKIS, Kostas. *Šaudymo vadovėlis*. Kaunas: KAM Karo mokslo skyrius, 1922; BOLECKIS, Kostas. *Kuopos vado darbas ginamųjų kautynių sąlygose*. Kaunas: [s. n.], 1926; BOLECKIS, Kostas. *Inžinerijos, technikos ir susisiekimo kariuomenės taktika*. Kaunas: Vyriausiojo štabo Karo mokslo skyrius, 1924. Gausiai rašė karinėje periodinėje spaudoje.

⁸³ Gen. št. plk. K. Boleckis 1917 m. buvo išrinktas Rusijos Nikolajaus generalinio štabo akademijos lektoriumi, 1918 m. tarnavo Ukrainos generaliniame štabe, po Ukrainos etmono Pavlo Skoropadskio režimo žlugimo pasitraukė į Odesą, kur tarnavo Rusijos savanoriškos armijos štabe, o po Prancūzijos pajėgų 1919 m. balandžio mėn. evakuacijos išvyko į Turkijai priklausančias Princų salas, vėliau – į Lietuvą: MAJUS, A. a. generalinio štabo pulkininkas Kostas Boleckis. *Karys*, 1925, gruodžio 10–16, Nr. 50 (342), p. 432; [Interaktyvus]. *Русская армия в Великой войне: Картоотека проекта: Бolečкий Константин Богуславович* [žiūrėta 2016 06 26]. Prieiga internete: <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=1916&PHPSESSID=1444a73b4ddc4288666f659fc1961c71>>.

ir paskirtas į Karo mokslo skyrių⁸⁴. Po staigios mirties 1925 m. gruodžio 3 d. (karininkui buvo tik 44 m., jis neteko sąmonės ir mirė salėje repeticijos su Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursų klausytojais metu) jo nekrologe buvo rašoma, kad „mirtis staiga išplėšė iš mūsų tarpo didelį karo dalykų mokovą, rašytoją“, kuris aktyviai veikė tarnaudamas Karo mokslų skyriuje, dėstė Aukštųjų karininkų DLK Vytauto ir Aukštuosiuose karo technikos kursuose⁸⁵. A. Ružancovas buvo kilęs iš Viazmos ir iki Pirmojo pasaulinio karo Maskvos universitete studijavo istoriją ir filologiją. Buvo Pirmojo pasaulinio karo ir Lietuvos Nepriklausomybės kovų dalyvis, nuo 1921 m. tarnavo Karo mokslo skyriuje, buvo kariuomenės bibliotekos vedėjas⁸⁶. 1923 m. mjr. V. Steponaitis atestacijoje rašė, kad A. Ružancovas jau buvo gana gerai pramokęs lietuviškai ir buvo puikus savo srities specialistas – „užimamoj vietoj [Karo mokslų skyriaus bibliotekoje – *aut past.*] tinka ir vargiai gali būti kitu pakeistas“⁸⁷. Karo mokslų propaguotojų branduolį sudarė iš Rusijos grįžę ir prastai lietuviškai mokėję ar net nemokėję asmenys, nes 1923 m. Karo mokslo skyriuje dar buvo jaučiamas gerai lietuvių kalbą mokančių karininkų stygius⁸⁸.

Vėliau įvestos dar 4 – Artilerijos, Karo technikos, Tiekimo ir Karo veterinarijos – sekcijos. Draugijos oficialiu leidiniu laikytas *Mūsų žinynas*, jos tikslai buvo: a) parengti veiklos planą; b) nustatyti plano įgyvendinimo priemonės; c) organizuoti suvažiavimus, pasitarimus, rengti paskaitas; d) organizuoti sistemingus karo mokslo tyrimus ir rinkti karo mokslo bei karo istorijos medžiagą, tuo tikslu sukuriant biblioteką ir archyvą; e) bendradarbiauti su kitomis Lietuvos mokslo draugijomis ir t. t. KMD statusas buvo patvirtintas 1923 m. lapkričio 26 d.⁸⁹, jame įvardyta draugijos struktūra, numatyta 11 sekcijų, tarp jų ir Istorijos⁹⁰, kuri 1926 m. įvardyta Karo istorijos sekcija⁹¹. 1927 m. buvo patvirtintas naujas draugijos statusas, kuriame numatyta, kad jos veiklą prižiūri krašto apsaugos ministras, kuriam atsiskaityti turėjo draugijos Centro valdybos pirmininkas⁹². KMD nariai mokėjo 2 Lt mėnesinį nario mokesį, iš jų 50 proc. buvo pervedama valdybai, o likusieji likdavo sekcijoms ir skyriams⁹³.

⁸⁴ ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. II. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002, p. 200–201.

⁸⁵ MAJUS. A. a. generalinio štabo pulkininkas Kostas Boleckis. *Karys*, 1925, gruodžio 10–16, Nr. 50 (342), p. 432.

⁸⁶ ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006, p. 300.

⁸⁷ Atestacija, 1923 m. gruodžio 15 d. LCVA, f. 930, ap. 8, b. 288, apv. l. 29.

⁸⁸ Karo mokslo skyriaus viršininko 1923 m. spalio 9 d. raštas. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 55, l. 709.

⁸⁹ RUSECKAS, Petras. Karo mokslo draugija. *Karys*, 1923, gruodžio 6–12, Nr. 49 (237), p. 541–542.

⁹⁰ Karo mokslo draugijos statusas. *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*, 1923, lapkričio 26, Nr. 210, p. 1–2.

⁹¹ Karo Mokslu Draugijos Centro Valdybos darbų apyskaita (1925 m. liepos 15 d. – 1926 m. lapkričio 21 d.). *Kardas*, 1926, lapkričio 30, Nr. 33 (57), p. 526.

⁹² Karo mokslų draugijos statusas. *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*, 1927, balandžio 6, Nr. 46, p. 1–3.

⁹³ KMD Centro valdybos aplinkraštis Nr. 1, 1925 m. lapkričio 6 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 71, l. 24.

III.

Anot istoriko J. Vaičėnonio, „1924 m. viduryje Lietuvoje prasidėjo kryptingas, turintis aiškius tikslus, karo istorijos medžiagos kaupimo ir tyrimo darbas. Netrukus pasirodė ir pirmieji šio darbo vaisiai. 1925 m. pradėtas leisti kariuomenės Vyriausiojo štabo Karo mokslo skyriaus žurnalas *Karo archyvas*, kuriame imta publikuoti įvairius Lietuvos karo istorijos straipsnius ir skelbti šaltinius būsimesiems tyrimams“⁹⁴. Ir tai buvo susiję su KMD veikla. Jos Istorijos sekcijai vadovauti paskirtas mjr. V. Biržiška⁹⁵ metų pabaigoje išėjo į atsargą, todėl 1924 m. organizavimo darbas patikėtas Generalinio štabo Karo mokslų skyriaus mjr. P. Ruseckui. Pirmas susirinkimas buvo numatytas kovo 31 d. karininkų klube⁹⁶, jame dalyvavo KMD pirmininkas gen. L. Radus-Zenkavičius, sekretorius mjr. V. Steponaitis, profesoriai Augustinas Janulaitis ir Mykolas Biržiška, docentas V. Biržiška, mjr. Juozas Šarauskas, mjr. P. Ruseckas ir kpt. Bronius Basiulis. Savo kalboje mjr. P. Ruseckas atkreipė dėmesį į didelį karininkų susidomėjimą istorija. Vienas artimiausių sekcijos bei jos narių darbų buvo istorinės medžiagos, susijusios su Nepriklausomybės kovomis, rinkimas. Gen. L. Radus-Zenkavičius pasisakė už tai, kad surinkti dokumentai būtų kaupiami archyve. V. Biržiška ir A. Janulaitis pabrėžė būtinybę studijuoti visą Lietuvos istoriją nuo seniausių laikų. Anot A. Janulaičio, „šių dienų istorijos reikšmės įvykiai gali būti tinkamai apkainuoti tik gerai savo šalies bei tautos praeitį supratęs“. Mjr. V. Steponaitis įvardijo, kad būtina publikuoti istorinę medžiagą, ir išreiškė viltį, jog 1925 m. pavyks išleisti du istorinės medžiagos tomus, turėdamas mintyse *Karo archyvą*. Pirmajame sekcijos susirinkime buvo įvardyti trys jos veiklos tikslai: „a) rinkti medžiagą Lietuvos istorijai; b) apdirbti ją ir gaminti istorijos darbus; c) skelbti ir platinti istorijos žinių karių ir šiaip visuomenės tarpe“. Jiems įgyvendinti numatytos tokios priemonės: medžiagai rinkti įkurti muziejus, archyvus ir bibliotekas; saugoti istorijai reikšmingas vietas, fiksuoti jas nuotraukose; rinkti ir kaupti žodinės istorijos medžiagą, artefaktus; rengti ir skelbti metodinės priemonės istorijos medžiagos rinkimo bei tyrimų vykdymo klausimais; analizuoti sukauptą medžiagą; rengti paskaitas, ekskursijas, leisti leidinius istorijos temomis. Sekcijos pirmininku buvo išrinktas prof. A. Janulaitis, sekretoriumi – mjr. P. Ruseckas⁹⁷.

Draugijos veikla plėtėsi. Marijampolės įguloje draugijos ratelis įsikūrė 1924 m. vasario 13 d., jį sudarė 8 sekcijos, tarp jų ir Istorijos, tačiau praktiškai veikė tik 2 – Taktikos bei Moralinio ir karinio kariuomenės auklėjimo, nes kitose buvo tik po 1 ar 2 narius ir jų veikla nutrūko net neprasidėjęsi⁹⁸. Tokios pat dvi sekcijos 1924 m. spalio 24 d. įsikūrė

⁹⁴ VAIČĖNONIS, Jonas. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, t. LXXIII, Nr. 1, p. 60.

⁹⁵ Karo mokslo draugija. *Karys*, 1923, spalio 25–31, Nr. 43 (281), p. 477–478.

⁹⁶ Karo mokslo draugija. *Karys*, 1924, kovo 20–26, Nr. 12 (252), p. 102.

⁹⁷ Kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo draugijos istorijos sekcijos uždaviniai ir darbuotė. *Karys*, 1924, balandžio 17–23, Nr. 16 (256), p. 136–137.

⁹⁸ KMD Marijampolės įgulos ratelio 1924 m. veiklos apyskaita. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 33, l. 2.

ir 1-ojo LDK Gedimino pėstininkų pulko KMD ratelyje⁹⁹. Panašiai 1924 m. gruodžio 20 d. 2-ajame LDK Algirdo pulke įsikūrus rateliui į Istorijos sekciją užsirašė tik 1 karininkas¹⁰⁰. 2-ajame artilerijos pulke veikė Bendrojo lavinimo ir Sporto sekcijos¹⁰¹. Vilkaviškio įguloje ratelis įsikūrė 1924 m. kovo 25 d. 2-ojo kavalerijos ulonų pulko karininkų pagrindu, į Istorijos sekciją įstojo 17 karininkų, jos pirmininku buvo išrinktas vyr. ltn. Juozas Ugianskis¹⁰². 1923 m. pabaigoje I karo apygardos KMD skyriuje buvo 53 nariai, iš jų 18 priklausė Istorijos sekcijai¹⁰³, dar 18 Taktikos, 8 Moralinio ir karinio auklėjimo, 4 Bibliotekų ir 3 Ekonomikos ir statistikos sekcijoms (dalis karininkų priklausė kelioms sekcijoms, o dalis – nė vienai)¹⁰⁴. 1924 m. pradžioje I karo apygardoje (centras – Panevėžys) veikė Karo istorijos sekcija, vienijusi 17 karininkų, jos pirmininku buvo plk. Pranas Tamašauskas, o sekretoriumi – plk. ltn. Petras Genys¹⁰⁵. 1924 m. I karo apygardos KMD sekcija ypatingą dėmesį kreipė į Taktikos, Moralinio ir karinio auklėjimo bei Istorijos sekcijų veiklą¹⁰⁶. 3-iajame LDK Vytauto pulke veikė Istorijos sekcija, kurios tikslas buvo surinkti medžiagą, reikalingą pulko istorijai rašyti¹⁰⁷. Savo istorija rūpinosi ir 4-ojo LK Mindaugo pėstininkų pulko Istorijos sekcijos nariai, buvo parengtas pulko kovų istorijos konspektas¹⁰⁸. 1925 m. 8-ojo Kauno kunigaikščio Vaidoto pėstininkų pulko KMD valdyba nutarė visuotiniame ratelio narių susirinkime siūlyti norintiems ir besidomintiems karininkams pradėti rinkti ir tvarkyti medžiagą pulko istorijai rašyti¹⁰⁹. 1924–1925 m. 5-ojo LDK Kęstučio pėstininkų pulke mjr. Henrikas Vizbaras-Paškevičius skaitė paskaitą *Sukilimas Lietuvoje 1831 m.*, o mjr. Leonardas Garbaliuskas – paskaitą *Iš pulko istorijos*¹¹⁰. 1925 m. III karo apygardos skyrius priėmė sprendimą ratelių, kurių apygardoje buvo 4 – Alytaus, Marijampolės, Vilkaviškio ir Klaipėdos įgulų, į sekcijas neskirstyti¹¹¹. Skyriuje buvo 95 nariai, iš jų istorijos sekcijoms daugiausia priklausė Klaipėdos įgulos karininkų, o Alytaus ir Marijampolė įgulose po vieną – kpt. Henrikas Songinas ir ltn. Antanas Plaušinitis¹¹². 1925 m. II karo apygardos KMD skyriui priklausė 112 karininkų

⁹⁹ KMD ratelio 1925 m. liepos 12 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 35, l. 3.

¹⁰⁰ Apyskaita KMD Algirdo pulke, 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 36, l. 5.

¹⁰¹ Karo mokslo skyriaus viršininkui, 1925 m. liepos 9 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 41, l. 2.

¹⁰² Protokolo 1924 m. kovo 25 d. nuorašas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 34, l. 4.

¹⁰³ Plk. ltn. Aleksandras Jakaitis, plk. Pranas Tamašauskas, plk. ltn. Petras Genys, mjr. Liudas Butkevičius, mjr. Mikas Petrovas, kapelionas Vilius Balandis, kpt. Romualdas Kačinskas, kpt. Antanas Michelevičius, kpt. Justinas Kibirkštis, vyr. ltn. Justinas Kuncaitis, vyr. ltn. Ipolitas Žulys, vyr. ltn. Stanelis, vyr. ltn. Alfonsas Antanaitis, vyr. ltn. Juozas Šipelis, vyr. ltn. Vladas Klimavičius, ltn. Stepas Žukaitis, ltn. Kostas Dulksnys.

¹⁰⁴ I Karo apygardos KMD karininkų narių sąrašas, 1923 m. gruodžio 17 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 27, l. 26.

¹⁰⁵ Bs. Karo mokslo draugijos skyrius I apygardoje. *Karys*, 1924, sausio 17–23, Nr. 3 (243), p. 24.

¹⁰⁶ I Karo apygardos KMD sekcijos 1924 m. veikimo apyskaita. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 27, l. 1.

¹⁰⁷ Apyskaita KMD Vytauto pulke, 1925 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 37, l. 2.

¹⁰⁸ Apyskaita KMD Mindaugo pulke, 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 38, l. 13.

¹⁰⁹ 8-ojo PP KMD ratelio valdybos 1925 m. sausio 17 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 28, p. 98.

¹¹⁰ 5-ojo LDK Kęstučio pėstininkų pulko KMD ratelio 1924–1925 m. metinė apyskaita. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 28, l. 114.

¹¹¹ KMD III Karo apygardos skyriaus Valdybos apyskaita, 1925 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 30, l. 13.

¹¹² Sąrašas III Karo apygardos KMD skyriaus narių, 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 30, l. 44.

kų¹¹³. Klaipėdos įguloje KMD ratelis įsikūrė 1924 m. sausio 19 d., jos pirmininku buvo mjr. Kaunas, pavaduotoju – mjr. Petras Tarasenka, sekretoriumi – lt. P. Jakštas. Ratelis vienijo 38 narius, buvo 7 sekcijos, Istorijos sekcijai priklausė 9 nariai¹¹⁴, tačiau sekcijose veikla nebuvo vykdoma¹¹⁵. Mjr. P. Tarasenka, 1925 m. vasario 15 d. tarnavęs 7-ajame pėstininkų pulke Klaipėdoje, kaip KMD Klaipėdos įgulos ratelio narys skaitė paskaitą *Piliakalniai ir Lietuvos valstybės vystymasis*, paskaitoje dalyvavo karininkai ir miesto visuomenė¹¹⁶. 1926 m. vasario 14 d. draugijos ratelis įsikūrė Alytaus įguloje, jį sudarė 6 sekcijos, tarp jų ir Istorijos¹¹⁷. Karo apygardose veikė KMD skyriai, kurie vienijo įgulose buvusius draugijos ratelius, sudarytus iš sekcijų.

1924 m. rugsėjo 15 d. Istorijos sekcijos posėdyje prof. A. Janulaitis apsiėmė parengti Lietuvos istorijos studijavimo bei mokymo programą, mjr. P. Ruseckas – Nepriklausomybės kovų prisiminimų rašymo metodiką. Dėl medžiagos rinkimo programos parengimo nutarta kreiptis į archeologą Konstantiną Jablonskį, dėl medžiagos apie istorinės vietas rinkimo metodikos – į mjr. P. Tarasenką, kad jis jau publikuotą savo tekstą¹¹⁸ pritaikytų karo istorijos tyrimams ir paskelbtų *Karyje* arba *Mūsų žinyne*. Taip pat nutarta kreiptis į 1863–1864 m. sukilimo dalyvius, kad jie parašytų savo prisiminimus apie sukilimą, akcentuota būtinybė rinkti medžiagą apie Napoleono žygį 1812 m. per Lietuvą¹¹⁹. Tame pačiame posėdyje, atsižvelgiant į sekcijos uždavinį – „platinti karo istorijos pažinimą“, buvo nutarta, kad pirmiausia būtina „turėti lietuvių kalba Lietuvos karų istorijos ir bendros karo istorijos vadovėlius“. Planuota pradėti nuo Lietuvos karo istorijos vadovėlio ir tuo tikslu pasitelkti kitų šalių karo istorijos vadovėlius, juos pritaikant Lietuvai¹²⁰. Todėl iš Lietuvos karo atstovų buvo prašoma informacijos, kokius karo istorijos vadovėlius naudojo Čekoslovakijos, Prancūzijos¹²¹, Vokietijos aukštosios ir aukštesniosios karo mokyklos¹²², kada jie buvo išleisti ir kiek kainavo, kur galima gauti. 1924 m. lapkričio 4 d. LKR Istorijos sekcija suorganizavo vyr. lt. Juozo Balčiūno paskaitą *Pirmasai švedų*

¹¹³ II Karo apygardos KMD 1924–1925 m. veikimo apyskaita. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 29, l. 1.

¹¹⁴ Ratelio Istorijos sekcijai priklausė mjr. P. Tarasenka, kpt. Zigmas Šalkauskas, kpt. Antanas Kemežis, vyr. lt. Mikas Kukutis, lt. Petras Buragas, lt. Antanas Krevys, lt. Juozas Sabonaitis, lt. Kazys Vygontas, žr.: KMD Klaipėdos įgulos ratelio 1924 m. sausio 28 d. susirinkimo posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 32, l. 14.

¹¹⁵ KMD Klaipėdos įgulos ratelio veikimo ataskaita už 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 32, l. 10.

¹¹⁶ KMD Klaipėdos įgulos ratelio veikimo ataskaita už 1925 m. pirmąjį pusmetį. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 32, l. 4, 9.

¹¹⁷ KMD Alytaus įgulos ratelio 1924 m. vasario 14 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 31, l. 10.

¹¹⁸ Minimą tekstą žr.: TARASENKA, Petras. Senovės mylėtojo vasaros darbai. *Lietuva*, 1924, birželio 7, Nr. 128 (1629), p. 2–5.

¹¹⁹ KMD Istorijos sekcijos Valdybos 1924 m. rugsėjo 15 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 86.

¹²⁰ Ten pat

¹²¹ KMD Istorijos sekcija, 1924 m. spalio 16 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 76, 78.

¹²² KMD Istorijos sekcija, 1924 m. rugsėjo 25 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 83.

*karas ir Kircholmo mūšis, į kurią susirinko apie 50 žmonių, tarp jų plk. K. Žukas, prof. A. Janulaitis, mjr. P. Ruseckas ir kt.*¹²³

1925 m. sausio 5 d. III karo apygardos KMD suvažiavimo Marijampolėje dalyviai pareiškė norą rašyti dalinių istorijas bei atsiminimus, bet skundėsi, kad draugijos Istorijos sekcija nepateikia instrukcijų, kaip tai tinkamai atlikti¹²⁴. 1925 m. liepos 12–14 d. draugijos suvažiavime, kuriame dalyvavo 43 atstovai¹²⁵, siūlyta, numatant artimiausių dvejų metų veiklos planą, išplėsti ir suintensyvinti Istorijos sekcijos veiklą, nes karo įvykiai užmirštami – „atsiminimai dingsta“¹²⁶. 1925 m. KMD Istorijos sekcijos valdybos sprendimu A. Janulaitis spalio mėn. *Karde* publikavo straipsnį, kuriame išdėstė chronologinę Lietuvos istorijos studijavimo programą¹²⁷. Istorijos žinios skleistos ne tik spaudoje – jau pirmaisiais organizacijos veiklos metais buvo akcentuojama būtinybė skaityti paskaitas visuomenei¹²⁸.

1925 m. rugsėjo 5 d. KMD Centro valdyba, posėdyje aptardama veiklos ateities planus, įvardijo, kad rengs „istorines ekskursijas į buvusių kautynių vietas“ bei tęs ir plėtos karo mokslus¹²⁹. 1925 m. spalio 6 d. KMD Centro valdyba nutarė kreiptis į Istorijos sekciją, kad ši rūpintųsi „žinių rinkimu apie kautynių laukus ir karių kapus Lietuvoje“. Pabrėžtina, kad šiuo klausimu I karo apygardos štabo mjr. Bronius Pečiulis jau ėmėsi iniciatyvos ir surinko žinių apie karių (Lietuvos karių, partizanų, Didžiojo karo dalyvių – Vokietijos ir Rusijos karių, bolševikų bei bermontininkų) kapus Biržų ir Rokiškio apskrityse – pateikė informacijos, kur yra karių kapai, kas juose palaidotas ir kokia kapų būklė. Informacija buvo perduota *Kardo* redakcijai¹³⁰.

1925 m. lapkričio 16 d. „po ilgesnės pertraukos“ vyko KMD Istorijos sekcijos posėdis, sekcijos pirmininkas prof. A. Janulaitis siūlė referatuose ir per paskaitas nagrinėti Švedijos ir Napoleono karus, 1830–1831 m. sukilimą. Mjr. P. Rusecko nuomone, daug svarbiau buvo rašyti karininkų atsiminimus iš Nepriklausomybės karų. Posėdyje buvo nutarta į sekciją kviesti kuo daugiau narių, kurie domisi istorija arba dirba su istorija susijusį darbą¹³¹. Jau kitą dieną – 1925 m. lapkričio 17 d. – draugijos Centro valdybos posėdyje buvo išsakytas minėtas Istorijos sekcijos siūlymas „imtis paskaitoms šias temas: 1. 1830–31 m. sukilimas karišku atžvilgiu <...>; 2. Švedų karai. Be to, istorijos

¹²³ KMD Istorijos sekcija, 1924 m. lapkričio 4 d. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 100.

¹²⁴ Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo d-jos Centro valdybos sausio 20 d. posėdis. *Kardas*, 1925, sausio 31, Nr. 2, p. 15.

¹²⁵ KMD metinio suvažiavimo 1925 m. liepos 12–14 d. protokolai. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 71, l. 37.

¹²⁶ V. J. Karo mokslo draugijos metinis suvažiavimas. *Kardas*, 1925, rugsėjo 1, Nr. 16, p. 5.

¹²⁷ JANULAITIS, Augustinas. Lietuvos istorijos programa ir raštija. *Kardas*, 1925, spalio 1, Nr. 18, p. 7–9.

¹²⁸ JUZEFOVIČIUS, Romualdas. Istorinė švietėjiška karo mokslų draugijos veikla 1923–1933. *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 188.

¹²⁹ KMD Centro valdybos prezidiumo 1925 m. rugsėjo 5 d. posėdžio protokolas Nr. 19. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 71, l. 31.

¹³⁰ V. J. Karo mokslo draugija. *Kardas*, 1925, spalio 15, Nr. 19, p. 12.

¹³¹ Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo d-jos sekcijos. *Kardas*, 1925, gruodžio 15–31, Nr. 23–24, p. 22–23.

sekcija ragina visus karininkus rašyti atsiminimus¹³² apie Nepriklausomybės kovas, nes dauguma karinių operacijų nebuvo ne tik išanalizuotos, bet ir aprašytos, o atsiminimai – laikyti svarbiu šaltiniu¹³². Posėdyje buvo nutarta kreiptis ir į vyr. ltn. J. Balčiūną, kad šis karininkams paskaitytų paskaitas: *1831 m. sukilimas karišku atžvilgiu ir Švedų karai*. Mjr. P. Ruseckui buvo pavesta parengti karinių dalinių istorijos ir atsiminimų rašymo metodinius nurodymus-planus, juos paskelbti *Karde* ir išsiuntinėti dalinių vadams¹³³. Pastarąjį nurodymą majoras taip pat įvykdė¹³⁴. Posėdyje taip pat buvo nutarta kviesti kitus asmenis tapti sekcijos nariais. Tokius kvietimus gavo mjr. V. Steponaitis, mjr. A. Ružencovas, plk. Mykolas Velykis, mjr. P. Tarasenka, mjr. Juozas Šarauskas, mjr. Juozas Tomkus, vyr. ltn. Klemas Martinkus¹³⁵. Nutarimą įvykdė P. Ruseckas, jis ir kreipėsi į šiuos karininkus¹³⁶. Minėtų karininkų kvietimas tapti sekcijos nariais byloja, kad bent jau V. Steponaitis ir J. Šarauskas 1924 m. dalyvavo sekcijos steigiamajame posėdyje, bet netapo jos nariais. Istoriko A. Giedos teigimu, „Steponaitis iš lietuviškos karininkijos bene daugiausia nuveikė istorijos ir bibliografijos srityse: ilgą laiką redagavo prestižinius karybos, karo istorijos ir karininkijos žurnalus *Karo archyvas* ir *Mūsų žinynas*, juose skelbė savo istorinius ir bibliografinius tyrinėjimus“¹³⁷.

1926 m. vasario 16 d. A. Janulaitis LKR gausiai susirinkusiems karininkams skaitė viešą paskaitą *Senoji ir naujoji Lietuva*. Prelegentas, darydamas istorinę apžvalgą, aptarė, koks yra ryšys ir kas bendra tarp karaliaus Mindaugo bei vėlesnės Lietuvos istorijos ir „šių dienų [tarpukario – *aut. past.*] Lietuvos“¹³⁸. 1926 m. kovo 24 d. P. Tarasenka LKR skaitė viešą paskaitą *Romuva, Raguva, alka*, kurios metu, pasiremdamas kalbotyros ir archeologijos duomenimis, aiškino tų pavadinimų prasmę. Prelegento originalios išvados, paremtos jo tyrimais, sudomino klausytojus. KMD Istorijos sekcijos pirmininkas prof. A. Janulaitis po paskaitos pabrėžė tyrimo metodo – kalbotyros ir archeologinių duomenų palyginimo – svarbą ir palinkėjo prelegentui toliau dirbti ta kryptimi¹³⁹. Beje, būtent tuo metu (nuo 1926 m. sausio 1 d.) P. Tarasenka iš Klaipėdos, kur tarnavo 7-ajame pėstininkų pulke, buvo perkeltas į Kauną ir paskirtas į štabo Karo mokslų skyrių Mokymo dalies vedėju¹⁴⁰, o tai karininkui sudarė galimybių įsilieti į KMD Istorijos sekcijos veiklą jau Kaune ir taip ją sustiprinti. 1926 m. KMD Istorijos sekcijos nutarimu mjr. P. Tarasenka kvietė rinkti medžiagą karo istorijai rašyti ir pabrėžė, kad karininkų, net aukštųjų, Lietuvos karo istorijos žinios buvo prastos. Kaip svarbiausią uždavinį įvardijo

¹³² Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo draugija. *Kardas*, 1925, gruodžio 1, Nr. 22, p. 13.

¹³³ KMD Istorijos sekcijos 1925 m. lapkričio 16 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 46.

¹³⁴ Dėl dalinių istorijos ir atsiminimų rašymo, mjr. P. Ruseckas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 35–43.

¹³⁵ KMD Istorijos sekcijos 1925 m. lapkričio 16 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 46.

¹³⁶ Rusecko laiškas karininkams 1925 m. gruodžio 31 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 33, 34, 45.

¹³⁷ GIEDA, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 391.

¹³⁸ Mūsų kariuomenės gyvenimas. Prof. A. Janulaičio paskaita. *Kardas*, 1926, vasario 20, Nr. 5 (29), p. 74.

¹³⁹ Mūsų kariuomenės gyvenimas. Mjr. Tarasenkos paskaita. *Kardas*, 1926, kovo 30, Nr. 9 (33), p. 142.

¹⁴⁰ JOKUBAUSKAS, Vytautas. Karininko Petro Tarasenkos tarnyba Lietuvos kariuomenėje. *Lietuvos archeologija*, 2015, t. XLI, p. 177.

būtinybę rinkti, saugoti ir analizuoti karo istorijos medžiagą. Majoras plačiai nušvietė, kokie objektai turėtų pritraukti istorinės medžiagos rinkėjus. Akcentavo piliakalnių, pylimų, griovių, senų kelių, brastų, laidojimo vietas, alkavietes, pirmąsias kultūros sodybas, rašytinius šaltinius, įvairius daiktus, pinigų ir t. t.¹⁴¹

1926 m. rugsėjo 18 d. KMD Istorijos sekcijos susirinkime jos sekretoriumi, atsisakius mjr. P. Ruseckui, buvo išrinktas mjr. P. Tarasenka, pirmininku liko A. Janulaitis. Sekcijos nariai susirinkime pasiskirstė temomis, kuriomis išipareigojo parengti referatus. A. Janulaitis pranešė, kad jau buvo parašęs monografiją *Užnemunė po prūsais 1795–1807 m.* ir ta proga pažadėjo paskaityti paskaitą draugijos nariams. Mjr. P. Tarasenka karininkams pasiūlė prisidėti prie piliakalnių matavimo darbo, kurio 1927 m. ketino imtis Valstybinė archeologijos komisija¹⁴². 1926 m. KMD Istorijos sekcijos nariai parašė 3 referatus: prof. A. Janulaitis *Suvalko krašto okupacija nuo trečio Lenkijos Lietuvos padalinimo iki Tilžės taikos*, mjr. V. Steponaitis *Kariuomenės kūrimosi klausimas VI. Taryboje* ir mjr. P. Ruseckas *Lietuvos kariuomenės istorija*¹⁴³. Šio konspekto pagrindu P. Ruseckas parengė knygą, tačiau rankraštį Karo mokslų skyriaus viršininkas plk. ltn. Juozas Lanskoronskis sukritikavo, įvardijo daugybę faktinių klaidų ir autoriaus „prasimanymų“ bei apibendrino, kad „rašinyš nėra rimta klausimo studija“¹⁴⁴, tačiau 1927 m. autorius knygą visgi privačiai išleido JAV¹⁴⁵, vėliau privačiose leidyklose ji buvo perleista ir Lietuvoje.

Po ketverių veiklos metų, 1926 m., KMD iš viso su skyriais ir rateliais provincijoje turėjo apie 400 narių, Kaune egzistavo 7 sekcijos, tačiau 1924 m. lapkričio 18 d. įsteigta Kariuomenės auklėjimo sekcija 1925–1926 m. neveikė, Taktikos sekcija turėjo 24 narius, bet posėdžių neorganizavo, Ekonomikos ir karo statistikos (14 narių), Karo teisės (11 narių), Karo sanitarijos (35 nariai) ir Bibliotekų ir bibliografijos (9 nariai) sekcijos buvo veiklesnės. Karo istorijos sekcijos, veikusios nuo 1924 m. kovo 31 d., nariai 1925–1926 m. paskelbė 3 publikacijas *Karde*: 1) prof. A. Janulaitis *Lietuvos istorijos programa ir raštija*; 2) ats. mjr. P. Ruseckas *Dėl dalių istorijos ir atsiminimų rašymo*; 3) mjr. P. Tarasenka *Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai*. Be to, A. Janulaitis ir P. Tarasenka LKR skaitė jau minėtas viešas paskaitas¹⁴⁶. Aktyviausi sekcijos nariai buvo A. Janulaitis, P. Ruseckas ir P. Tarasenka, o istoriko V. Selenio skaičiavimu, KMD priklausė šeši istorikų

¹⁴¹ TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, birželio 20, Nr. 17 (41), p. 265–266; TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, birželio 30, Nr. 18 (42), p. 281–283; TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, liepos 10, Nr. 19 (43), p. 302–303; TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, liepos 20, Nr. 20 (44), p. 315–317.

¹⁴² Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo draugija. *Kardas*, 1926, rugsėjo 30, Nr. 27 (51), p. 428.

¹⁴³ KMD Istorijos sekcijos 1926 m. rugsėjo 18 d. posėdžio protokolai. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 17.

¹⁴⁴ Plk. ltn. Lanskoronskio 1926 m. sausio 8 d. raportas Vyriausiojo štabo viršininkui. *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 86, l. 5.

¹⁴⁵ RUSECKAS, Petras. *Lietuvos kariuomenė*. Worcester: Amerikos lietuviai, 1927.

¹⁴⁶ Karo Mokslu Draugijos Centro Valdybos darbų apyskaita (1925 m. liepos 15 d. – 1926 m. lapkričio 21 d.). *Kardas*, 1926, lapkričio 30, Nr. 33 (57), p. 526.

bendruomenės atstovai: A. Janulaitis, P. Ruseckas, V. Biržiška, M. Biržiška, A. Ružancovas ir P. Tarasenka¹⁴⁷.

IV.

1926 m. pabaigoje jau nuogaštauta, kad KMD veikla yra silpna ir ji gali iširti. 1925–1926 m. veikli buvo tik Karo sanitarijos sekcija, o Taktikos sekcijos veikla visiškai sustojo. Įvardytas platus spektras priežasčių: 1) draugijos ir kariuomenės vienetų veiklos dubliavimas; 2) draugijos narių užimtumas; 3) karininkų, susirūpinusių „mokslo cenzo įgijimu“, negalėjimas skirti laiko karo mokslų studijoms; 4) negatyvus aplinkinių požiūris; 5) tinkamo draugijos statuto stoka; 6) Centro valdybos vangumas remiant ratelius įgulose; 7) lėšų trūkumas. Siūlyta numatyti veiklas, kurios įtrauktų visus KMD narius, pvz., „karo istorijai, geografijai ar kitai kuriai mokslo šakai medžiagos rinkimas; atsiminimų rašymas iš Nepriklausomybės karo; žinių rinkimas iš gyvų žmonių pasakojimų“¹⁴⁸.

Nors vienu iš KMD veiklos trikdžių buvo įvardyta deramo draugijos statuto stoka, tačiau naujo statuto patvirtinimas 1927 m.¹⁴⁹ postūmio jos veiklai nesuteikė. 1927 m. lapkričio 21–22 d. KMD 4-ajame suvažiavime vėlgi buvo pabrėžta, kad jos veikla labai apmirė, nes stokojama lėšų, dubliuojama valstybinių institucijų (kariuomenės) veikla, draugijos nariai buvo neaktyvūs dėl užimtumo ir painiavos, kur jų tarnybinės pareigos baigiasi ir kur prasideda veikla draugijos rėmuose¹⁵⁰. Šiame suvažiavime net buvo siūlymų draugiją likviduoti „kaip menkai veiklią“, tačiau nutarta, kad KMD turi tęsti veiklą ir populiarinti karo mokslą visuomenėje¹⁵¹. Buvo išrinkta nauja Centro valdyba, kurią sudarė plk. Jonas Asevičius-Acukas, mjr. A. Ružancovas, mjr. Petras Dočkus, mjr. Ignas Slabšys ir kpt. Izidorius Eduardas Kraunaitis, pirmininku buvo išrinktas gen. št. plk. ltn. S. Zaskevičius¹⁵². Suvažiavimo metu pagerbtas tų pačių metų vasario 16 d. miręs KMD narys, tautos patriarchas dr. Jonas Basanavičius¹⁵³.

Tai, kad KMD veikla neatsigavo, liudija, jog tik 1931 m. kovo 17 d. po kelerių metų pertraukos (paskutinis buvo 1928 m. gruodžio 14–15 d.) vyko KMD suvažiavimas, kuriame dalyvavo 22 atstovai. Paskutinę draugijos Centro valdybą (1928–1931 m.) sudarė pirmininkas plk. J. Asevičius-Acukas, sekretorius gen. št. mjr. Vladas Karvelis ir nariai: plk. Kazys Navakas, plk. Juozas Šarauskas, plk. ltn. P. Dočkus ir kpt. I. E. Kraunaitis. Suvažiavimas truko tik 1 val. 45 min. Jo metu konstatuota, kad pagrindinė draugijos

¹⁴⁷ SELENIS, Valdas. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, p. 101.

¹⁴⁸ V. J. Karo Mokslų Draugijos darbo sritis. *Kardas*, 1926, lapkričio 30, Nr. 33 (57), p. 518.

¹⁴⁹ Karo mokslų draugijos statutas. *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*, 1927, balandžio 6, Nr. 46, p. 1–3.

¹⁵⁰ PUŠNERAITIS. Karo mokslu draugijos IV metinis suvažiavimas. *Kardas*, 1927, lapkričio 30, Nr. 33 (93), p. 482.

¹⁵¹ KMD 1931 m. rugsėjo 16 d. raportas KAM. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 19.

¹⁵² PUŠNERAITIS. Karo mokslu draugijos IV metinis suvažiavimas. *Kardas*, 1927, lapkričio 30, Nr. 33 (93), p. 482.

¹⁵³ KMD IV metinio atstovų suvažiavimo 1927 m. lapkričio 21–22 d. protokolas. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 511, l. 7.

veikla nuo 1928 m. buvo mokinių karinis švietimas mokyklose, o 1930–1931 m. šią veiklą galutinai perėmus Švietimo ministerijai (ji susitarė su Vyriausiuoju štabu), draugijos veikla iš viso apmirė. Nuo 1928 iki 1931 m. kovo mėn. draugija buvo gavusi 24 tūkst. Lt pajamų, išlaidos siekė 19 tūkst. Lt. Posėdžio metu plk. K. Navakas draugiją pasiūlė prijungti prie LKR, tam pritarė ir plk. ltn. Gustaitis, o mjr. Vladas Mieželis priešingai – siūlė tęsti draugijos veiklą. Kpt. Tomas Vidugiris pateikė siūlymą, kad „į karo mokslų draugijos darbo sritį galėtų įeiti Nepriklausomybės karų ir kariuomenės dalių istorijai medžiagos rinkimas“. Tačiau po balsavimo buvo nuspręsta jungtis prie LKR, tai atlikti pavesta Centro valdybai¹⁵⁴. Tame pačiame karininkų suvažiavime plk. Kazys Skučas pabrėžė, kad „Karo mokslų draugija neturinti lėšų ir darbei tinkamų sąlygų; prisiglaudus prie LKR ir gaudama medžiaginę paramą, galėtų ir toliau gyvuoti“¹⁵⁵.

1931 m. buvo perregistruoti visi draugijos nariai ir paaiškėjo, kad jų liko tik 117. Buvo išsiaiškinta, kad LKR valdyba iki 1932 m. visuotinio suvažiavimo jokių sprendimų nepriims, todėl prisijungimas užtruko iki 1933 m. sausio 25 d.¹⁵⁶ 1932 m. balandžio 15–16 d. karininkų suvažiavime buvo nutarta KMD prijungti prie LKR¹⁵⁷. 1933 m. sausio 25 d. LKR valdybai ir KMD Centro valdybai nutarus jungtis, šios dvi karininkų organizacijos buvo sujungtos į vieną¹⁵⁸. KMD įtraukus į LKR sudėtį jos veikla faktiškai pasidarė nepastebima, nes 1934 m. karininkų suvažiavime diskusijų metu buvo pareikšta nuomonė, kad turėtų „ryškiau pasireikšti buvusios Karo mokslo draugijos darbas“, kuri jau buvo įtraukta į LKR sudėtį¹⁵⁹. Draugijos veiklą inspiravo L. Radus-Zenkavičius ir jo išėjimas į atsargą sutapo su jos veiklos nykimu. Taigi, tikėtina, kad generolui pasitraukus iš kariuomenės ir išvykus gyventi į provinciją neliko žmonių, galinčių tokios draugijos veiklą koordinuoti, t. y. turinčių ir įtakos, ir supratimą.

Istoriko R. Juzefovičiaus teigimu, tarpukariu Lietuvoje nebuvo „specialaus karo istorijos tyrimų centro, nors apie tai buvo kalbėta ir rašyta. Tokiu centru netapo ir KMD Istorijos sekcija, bet ji vis dėlto pajėgė parengti periodinei spaudai ne tik nedidelės apimties straipsnius, bet ir didesnių leidinių, tarpininkauti dėl jų išleidimo bei platinimo“¹⁶⁰.

¹⁵⁴ Karo mokslų draugijos suvažiavimas. *Kardas*, 1931, gegužė, Nr. 5 (25), p. 73.

¹⁵⁵ Metinis karininkų atstovų suvažiavimas. *Kardas*, 1931, gegužė, Nr. 5 (25), p. 66.

¹⁵⁶ ACUS-ACUKAS, Jonas. Karo mokslų draugijos paskutiniųjų metų darbai. *Kardas*, 1933, rugsėjo 15, Nr. 9 (171), p. 163–165.

¹⁵⁷ Metinis karininkų atstovų suvažiavimas. *Kardas*, 1932, birželis, Nr. 6 (38), p. 82.

¹⁵⁸ Jungimosi sąlygos: „1) Karo mokslų draugija sujungiama su Lietuvos karininkų ramove, todėl šios draugijos statuto § 1 (1923 m. įsak. kar. Nr. 210) numatyti uždaviniai ir tikslai pasidaro Ramovės uždaviniais ir tikslais, kuriuos Ramovė toliau vykdo savo statuto nustatyta tvarka; 2) Karo mokslų draugija ir jos Centro valdyba kaip atskira karininkų organizacija ir įstaiga nustoja veikusios; 3) Karo mokslų draugijos turtas – leidiniai, bylos ir pinigai – pereina dalių ramovių naudai: centre ir kur dalių ramovių nėra – Lietuvos karininkų ramovei, o kariuomenės dalyse – dalių ramovėms. 1923 m. įsakymas kariuomenei Nr. 210, kuriame paskelbtas Karo mokslų draugijos statutas, nustoja veikęs“. Informacija. Karo mokslų draugijos likimas. *Kardas*, 1933, birželio 1, Nr. 2 (164), p. 22.

¹⁵⁹ RAŠTIKIS, Stasys. Karininkų Ramovės atstovų suvažiavimas. *Kardas*, 1934, gegužės 1, Nr. 9 (186), p. 167.

¹⁶⁰ JUZEFOVIČIUS, Romualdas. *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos (1918–1940)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 122.

O J. Vaičenonis pastebi, kad „XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje spaudoje pradėta aktyviai diskutuoti apie būtinybę sukurti karo istorijos centrą ar kitaip pavadintą instituciją, kuri apjungtų Lietuvoje atliekamus karo istorijos tyrimus, juos koordinuotų, pagaliau atliktų vadovaujantį vaidmenį, taip pat teiktų profesionalius metodinius nurodymus vykdantiems atskiras užduotis. Kartu buvo keliami kariuomenės istorijos, taip pat atskirų kariuomenės dalių istorijų rašymo klausimai, akcentuojamas būtinumas tirti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karo istoriją, parengti žymesniųjų karių biografijas. Šios problemos įvardintos kaip pirmosios svarbos“¹⁶¹. Nelikus KMD ir joje veikusios Istorijos sekcijos bei kariuomenėje jaučiant karo istorijos tyrimų stygių ir suprantant poreikį, po kelerių metų Lietuvos kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriuje buvo sudaryta Karo istorijos dalis, kuriai pavesta tęsti karo istorijos šaltinių rinkimų bei mokslinių tyrimų vykdymo darbus.

Išvados

Pirmasis pasaulinis ir vėliau ėję Lietuvos Nepriklausomybės karai sužadino visuomenės susidomėjimą karu ir karo istorija. Sukurta nacionalinė kariuomenė tą susidomėjimą aktualizavo, nes kariuomenė tapo karo istorijos tyrimų vykdytoja ir naudotoja praktikoje. Norint kaupti karo istorijai aktualią medžiagą ir ją analizuoti buvo būtina suburti kartu veikti tyrėjus. Todėl buvo pradėtos kurti draugijos, o kariuomenė įkūrė Karo muziejų, Generalinio štabo Literatūros skyrių bei karo istorijos klausimus kuravusias komisijas. Svarbu ir tai, kad karo istorija nebuvo atskiras susidomėjimo dalykas – tai buvo svarbi sudedamoji karo mokslų dalis. XX a. 3-iajame dešimtmetyje Lietuvos kariuomenėje galima išskirti kelis karo istorijos periodus: 1) iki 1923 m. karo istorijos tyrimų institucijų (organizacijų) organizavimosi; 2) 1923–1926 karo istorijos tyrimų suaktyvėjimo sukūrus Karo mokslų draugiją bei pradėjus leisti specializuotą žurnalą *Karo archyvas*; 3) nuo 1927 KMD veiklos ir kartu karo istorijos tyrimų apmirimo, vegetacijos. Be to, dar iki KMD veiklos pradžios (iki 1923 m.) jau 1921 m. savo veiklą buvo pradėjusi analogiška organizacija (MKKD).

Kariuomenėje karo istorijos tyrimai pirmiausia buvo vykdomi gana decentralizuotai, t. y. kiekvienas karinis vienetas ar kariuomenės rūšis domėjosi „savo praeitimi“: rinko medžiagą, skaitė paskaitas, o kai kuriais atvejais ir publikuodavo tam tikrus darbus karinėje periodikoje arba leisdavo atskirus leidinius. XX a. 3-iajame dešimtmetyje idėjiniai iniciatoriai plėtoti karo mokslus, o kartu ir karo istoriją buvo gen. L. Radus-Zenkavičius (ir iš Rusijos grįžę / atvykę buvę Rusijos kariuomenės karininkai, turėję aukštąjį karinį išsilavinimą). Be to, į KMD veiklą buvo įtraukti ir civiliai istorikai, kurie pirmus kelerius metus gana aktyviai veikė. Pirmus trejus KMD Karo istorijos sekcijos veiklos

¹⁶¹ VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, t. LXXIII, Nr. 1, p. 61.

metus joje aktyviai buvo diskutuojama dėl prioritetinių temų Lietuvos karo istorijos tyrimuose parinkimo – konkuravo dvi nuomonės, kas aktualiau, ar XVII–XIX a. karai Lietuvoje, ar Nepriklausomybės kovų tyrimai. Ir nors prie aiškaus sutarimo nebuvo prieita, tačiau pati diskusija byloja apie platų akademinį interesų Lietuvos karo istorijos tyrimų lauke spektrą.

1923–1933 m. veikusi KMD ir jos sudėtyje buvusi Karo istorijos sekcija netapo ilgalaičiu reiškiniu, kurio pagrindu būtų išsivysčiusi tam tikra karo istorijos tyrimų *akademine mokykla* (tradicija), tačiau tai davė tam tikrų rezultatų – pradėtas leisti *Karo archyvas*, pasirodė daugybė metodologinių rekomendacijų ir karo istorijos tyrimų, buvo renkama istorinė medžiaga. Kartu karo istorija tapo neatsiejamu Lietuvos karininkų rengimo ir tobulinimo sistemos elementu.

Šaltiniai ir literatūra

1. 5-ojo LDK Kęstučio pėstininkų pulko KMD ratelio 1924–1925 m. metinė apyskaita. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 28, l. 114.
2. 8-ojo PP KMD ratelio valdybos 1925 m. sausio 17 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 28, p. 98.
3. ACUS-ACUKAS, Jonas. Karo mokslų draugijos paskutiniųjų metų darbai. *Kardas*, 1933, rugsėjo 15, Nr. 9 (171), p. 163–165.
4. ALIŠAUSKAS, Kazys. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*. T. I. Chicago, IL.: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“, 1972.
5. ANIČAS, Jonas. *Lietuviai bolševikai Spalio revoliucijos kovose*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.
6. Antrai brigadai, 1919 m. gruodžio 15 d. įsakymas Nr. 46. *LCVA*, f. 1764, ap. 1, b. 3, l. 60.
7. Apie pulkų istoriją (Parinktos mintys). *Karys*, 1921, kovo 24, Nr. 12 (96), p. 137–138.
8. Apyskaita KMD Algirdo pulke, 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 36, l. 5.
9. Apyskaita KMD Mindaugo pulke, 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 38, l. 13.
10. Apyskaita KMD Vytauto pulke, 1925 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 37, l. 2.
11. ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. II. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002.
12. ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. III. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003.
13. ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. IV. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2004.
14. ASEVIČIUS, Vytautas ir kt. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006.
15. Atestacija, 1923 m. gruodžio 15 d. *LCVA*, f. 930, ap. 8, b. 288, apv. l. 29.

16. BATŪRA, Romas. *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą: nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenų*. Vilnius: Mintis, 1975.
17. BOLECKIS, Kostas. *Inžinerijos, technikos ir susisiekimo kariuomenės taktika*. Kaunas: Vyriausiojo štabo Karo mokslo skyrius, 1924.
18. BOLECKIS, Kostas. *Kuopos vado darbas ginamųjų kautynių sąlygose*. Kaunas: [s. n.], 1926.
19. BOLECKIS, Kostas. *Šaudymo vadovėlis*. Kaunas: KAM Karo mokslo skyrius, 1922.
20. Bs. Karo mokslo draugijos skyrius I apygardoje. *Karys*, 1924, sausio 17–23, Nr. 3 (243), p. 24.
21. BUTKEVIČIENĖ, Birutė. Brolių Biržiškų fenomenas. Iš: *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje. Mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys, skirtas karo pedagogikos pradininkų plk. lt. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko 120-osios gimimo metinėms*. Ats. red. V. Rakutis. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 24–33.
22. CIGANOVŠ, Juris. *Latvijas armijas intendantūras dienesti (1919.–1940.)* [Latvian Army's Quartermaster Services in 1919–1940.]. [Promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013.
23. ČERNIAUSKAS, Norbertas. Metas karo studijoms. *Naujasis Židinys–Aidai*, 2016, Nr. 7, p. 58–59.
24. DAMBĪTIS, Kārlis. *Latvijas armijas artilerija 1919.–1940. g.: vieta bruņotajos spēkos, struktūra un uzdevumi* [Artillery of the Latvian Army (1918–1940): structure, tasks and place in the Armed forces]. [Promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015.
25. Dėl dalinių istorijos ir atsiminimų rašymo, mjr. P. Ruseckas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 35–43.
26. DOBROVOLSKAS, Jonas. *Lietuviai kariai Didžiojo Tėvynės karo frontuose*. Vilnius: Mintis, 1967.
27. DOBROVOLSKAS, Jonas. Lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų antiliaudinis veikimas okupaciniame hitlerininkų valdžios aparate 1941–1944 m. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1962, t. II (XIII), p. 155–174.
28. DOBROVOLSKAS, Jonas. *Pergalės karių gretose*. Vilnius: Mokslas, 1985.
29. DUNDULIS, Bronius. *Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812)*. Vilnius: Mokslas, 1981.
30. DUNDULIS, Bronius. *Napoleono imperijos žlugimas ir Lietuva (1813–1815 m.)*. Vilnius: Mokslas, 1989.
31. DUNDULIS, Bronius. *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII–XVIII a.* Vilnius: Mokslas, 1977.
32. DUNDULIS, Bronius. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.
33. *Encyclopedia of Military Science*. Vol. 2. Ed. G. K. Piehler Thousand Oaks, CA: SEGE Publications, 2013.
34. GEDGAUDAS, Edmundas. *Ona Narbutienė. Gyvenimo preliudai*. Vilnius: Versus aureus, 2012.
35. *Generolo gydytojo Vlodo Nagiaus Nagevičius gyvenimo ir darbų apžvalga*. Red. B. Matulionis. Putnam (Connecticut): Veronika Nagevičienė, 1962.

36. GIEDA, Aurelijus. *Istoriografija ir visuomenė: istorika, istoriko profesijos ir istorinės kultūros aspektai Lietuvoje 1904–1940 m.: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
37. GIEDA, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.
38. GIEDA, Aurelijus; ŠVEDAS, Aurimas. Kuo svarbi istoriografijos istorija? Istorikų identiteto problemos Lietuvos istoriografijoje. *Lietuvos istorijos studijos*, Nr. 16, 2005, p. 42–47.
39. GK. [BUGAILIŠKIS, Peliksas]. Karo istorijos medžiaga. *Lietuvos žinios*, 1914, lapkričio 1 (14), Nr. 174, p. 1–2.
40. GK. [BUGAILIŠKIS, Peliksas]. Rinkime karo meto medžiagą! *Lietuvos ūkininkas*, 1914, rugsėjo 18 (spalio 1), Nr. 38, p. 350.
41. GUDAVIČIUS, Edvardas. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, 1989.
42. GUDAVIČIUS, Edvardas; LAZUTKA, Stasys. Riteriai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1980 metai*. Vilnius, 1981, p. 105–109.
43. I Karo apygardos KMD karininkų narių sąrašas, 1923 m. gruodžio 17 d. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 27, l. 26.
44. I Karo apygardos KMD sekcijos 1924 m. veikimo apyskaita. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 27, l. 1.
45. II Karo apygardos KMD 1924–1925 m. veikimo apyskaita. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 29, l. 1.
46. Informacija. Karo mokslų draugijos likimas. *Kardas*, 1933, birželio 1, Nr. 2 (164), p. 22.
47. *Įsakymas kariuomenei*. Kaunas, 1921, birželio 11, Nr. 133, p. 1–2.
48. *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*. Kaunas, 1921, sausio 22, Nr. 17, p. 1.
49. JAKŠTAS, Petras. Lietuvos karinė spauda 1918–1938. *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXV, Nr. 11–12 (165–166), p. 803–847.
50. JAKŠTYS, Gintautas. Karo mokyklos viršininkas gen. Jonas Galvydis-Bykauskas. Iš: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas 1864–1943*. Ats. red. A. Alonderis. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 69–90.
51. JANKAUSKAS, Vidmantas. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998.
52. JANULAITIS, Augustinas. Lietuvos istorijos programa ir raštija. *Kardas*, 1925, spalio 1, Nr. 18, p. 7–9.
53. JASAS, Rimantas. *Didysis prūsų sukilimas: (1260–1274)*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
54. JOKUBAUSKAS, Vytautas. Karininko Petro Tarasenos tarnyba Lietuvos kariuomenėje. *Lietuvos archeologija*, 2015, t. XLI, p. 169–184.
55. JOKUBAUSKAS, Vytautas. Karo istorija ir jos svarba Lietuvos kariuomenei tarpukariu. *Karo archyvas*, 2017, t. XXXII, p. 161–217.
56. JOKUBAUSKAS, Vytautas. Lietuvos kariuomenės kavalerija tarpukariu: reguliarieji pulkai, šauliai dragūnai ir teritorinių dragūnų tarnyba. *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 238–288.

57. JOKUBAUSKAS, Vytautas. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius. *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 176–190.
58. JOKUBAUSKAS, Vytautas. Žvelgiant į ateitį: partizaninės kovos taktikos sklaida Lietuvoje ir jos įgyvendinimas 1944–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, Nr. 1 (29), p. 51–68.
59. JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014.
60. JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Vienui vieni“: šaulių rengimas partizaniniam karui 1924–1940 m. Lietuvoje. *Istorija*, 2012, t. LXXXVI, p. 11–24.
61. JOKUBAUSKAS, Vytautas. Territorial Defence and Partisan Resistance (Lithuania’s Experience). *Lithuanian Annual Strategic Review*. Vol. 16: 2017–2018. Vilnius, 2018, p. 331–371.
62. JUČAS, Mečislovas. *Žalgirio mūšis*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
63. JUODVALKIS, J. Reikėtų! *Karys*, 1927, vasario 1–8, Nr. 5 (401), p. 45–46.
64. JURGĖLA, R. Kostas. *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*. Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1970.
65. JURGINIS, Juozas. *Kauno įgulos kareivių sukilimas 1920 metais*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.
66. JUZEFOVIČIUS, Romualdas. Istorinė švietėjiška karo mokslų draugijos veikla 1923–1933. *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 181–194.
67. JUZEFOVIČIUS, Romualdas. *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos (1918–1940)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007.
68. Kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo draugijos Istorijos sekcijos uždaviniai ir darbuotė. *Karys*, 1924, balandžio 17–23, Nr. 16 (256), p. 136–137.
69. Karių mokymo dalis, 1923 m. birželio 3 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 55, l. 494.
70. Karo mokslo draugija. *Karys*, 1923, spalio 25–31, Nr. 43 (281), p. 477–478.
71. Karo mokslo draugija. *Karys*, 1924, kovo 20–26, Nr. 12 (252), p. 102.
72. Karo mokslo draugijos statutas. *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*. Kaunas, 1923, lapkričio 26, Nr. 210, p. 1–2.
73. Karo mokslo skyriaus viršininko 1923 m. spalio 9 d. raštas. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 55, l. 709.
74. Karo mokslo skyriaus viršininkui, 1925 m. liepos 9 d. LCVA, f. 889, ap. 1, b. 41, l. 2.
75. Karo mokslo skyrius, 1923 m. gegužės 5 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 65, l. 33–33 apv. l.
76. Karo Mokslu Draugijos Centro Valdybos darbų apyskaita (1925 m. liepos 15 d. – 1926 m. lapkričio 21 d.). *Kardas*, 1926, lapkričio 30, Nr. 33 (57), p. 524–528.
77. Karo mokslų draugijos statutas. *Įsakymas kariuomenei. Rikiuotės skyrius*. Kaunas, 1927, balandžio 6, Nr. 46, p. 1–3.
78. Karo mokslų draugijos suvažiavimas. *Kardas*, 1931, gegužė, Nr. 5 (25), p. 73.
79. KARVELIS, Vladas. *Lietuvos TSR išvadavimas iš hitlerinės okupacijos 1944–1945*. Vilnius: Mintis, 1973.
80. KLIMAS, Petras. Senovės tyrimo uždaviniai ir keliai. *Mūsų senovė*, 1921, Nr. 1, p. 3–5.

81. KMD 1931 m. rugsėjo 16 d. raportas KAM. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 19–20.
82. KMD Alytaus įgulos ratelio 1924 m. vasario 14 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 31, l. 10.
83. KMD Centro valdybos aplinkraštis Nr. 1, 1925 m. lapkričio 6 d. *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 71, l. 24.
84. KMD Centro valdybos prezidiumo 1925 m. rugsėjo 5 d. posėdžio protokolas Nr. 19. *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 71, l. 31–34.
85. KMD III Karo apygardos skyriaus Valdybos apyskaita, 1925 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 30, l. 13.
86. KMD Istorijos sekcija, 1924 m. lapkričio 4 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 100.
87. KMD Istorijos sekcija, 1924 m. rugsėjo 25 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 83.
88. KMD Istorijos sekcija, 1924 m. spalio 16 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 76–78.
89. KMD Istorijos sekcijos 1925 m. lapkričio 16 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 46–46 apv. l.
90. KMD Istorijos sekcijos 1926 m. rugsėjo 18 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 17.
91. KMD Istorijos sekcijos Valdybos 1924 m. rugsėjo 15 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 86.
92. KMD IV metinio atstovų suvažiavimo 1927 m. lapkričio 21–22 d. protokolas. *LCVA*, f. 929, ap. 1, b. 511, l. 7.
93. KMD Klaipėdos įgulos ratelio 1924 m. sausio 28 d. susirinkimo posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 32, l. 14.
94. KMD Klaipėdos įgulos ratelio veikimo ataskaita už 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 32, l. 10.
95. KMD Klaipėdos įgulos ratelio veikimo ataskaita už 1925 m. pirmąjį pusmetį. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 32, l. 4, 9.
96. KMD Marijampolės įgulos ratelio 1924 m. veiklos apyskaita. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 33, l. 2.
97. KMD metinio suvažiavimo 1925 m. liepos 12–14 d. protokolas. *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 71, l. 37–38.
98. KMD ratelio 1925 m. liepos 12 d. posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 35, l. 3.
99. K-r. K-s, K. Mūsų karo istorijos reikalui. *Karys*, 1921, gegužės 12, Nr. 19 (103), p. 213–214.
100. KUODYS, Modestas. Bolševikų agitacijos Lietuvos kariuomenėje neutralizavimo metodikos formavimasis 1920–1926 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 109–148.
101. LASINSKAS, Povilas. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius: Vaga, 2004.
102. LESČIUS, Vytautas. Dėl Lietuvos kariuomenės kūrimo ir nepriklausomybės kovų istoriografijos. *Lietuvos istorijos studijos*, 2002, t. X, p. 35–50.
103. LESČIUS, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius: Leidybos centras, 1998.
104. *Lietuvių karas su kryžiuočiais*. Red. J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1964.
105. Lietuvos istorikai apie karo istorijos tyrimus. *Trimitas*, 2002, Nr. 3, p. 50.
106. MAJUS, A. a. generalinio štabo pulkininkas Kostas Boleckis. *Karys*, 1925, gruodžio 10–16, Nr. 50 (342), p. 432.
107. MAKSIMAITIENĖ, Ona. *Lietuvos sukilimas 1863–1864 m*. Vilnius: Mintis, 1969.

108. MAKSIMAITIENĖ, Ona. Tarybų Lietuvos išvadavimas iš hitlerinės okupacijos. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1959, t. II (VII), p. 131–149.
109. Metinis karininkų atstovų suvažiavimas. *Kardas*, 1931, gegužė, Nr. 5 (25), p. 66–67.
110. Metinis karininkų atstovų suvažiavimas. *Kardas*, 1932, birželis, Nr. 6 (38), p. 82.
111. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Gen. Radų-Zenkavičių palydint į atsargą. *Kardas*, 1928, kovo 10, Nr. 7 (103), p. 119.
112. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo d-jos Centro valdybos sausio 20 d. posėdis. *Kardas*, 1925, sausio 31, Nr. 2, p. 15.
113. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo d-jos sekcijos. *Kardas*, 1925, gruodžio 15–31, Nr. 23–24, p. 22–23.
114. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo draugija. *Kardas*, 1925, gruodžio 1, Nr. 22, p. 13–14.
115. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Karo mokslo draugija. *Kardas*, 1926, rugsėjo 30, Nr. 27 (51), p. 428.
116. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Mjr. Tarasenos paskaita. *Kardas*, 1926, kovo 30, Nr. 9 (33), p. 142.
117. Mūsų kariuomenės gyvenimas. Prof. A. Janulaičio paskaita. *Kardas*, 1926, vasario 20, Nr. 5 (29), p. 74.
118. NARVYDAS, Rytas. Karo istorikų susirinkimas. *Kardas*, 2003, Nr. 1, p. 49.
119. Naujas laikraštis. *Karys*, 1921, gegužės 19, Nr. 20 (104), p. 234.
120. NIKŽENTAITIS, Alvydas. Rašytiniai šaltiniai apie lietuvių pilių sistemą XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1986, t. III (XCVI), p. 51–62.
121. NIMMER, Andero. *Vabadussõja Ajaloo Komitee (1926–1940)*. [Historical Committee for The War of Independence (1926–1940)]. (Tartu: Tartu Ülikool, 2013), p. 96–97 [žiūrėta 2019 05 02]. Prieiga internete: <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31096/magNimmer_Andero.pdf>.
122. PAPENTIS [ŠMULKŠTYS, Antanas] Rašykime karo istoriją! *Šaltinis*, 1915, gegužės 30 (birželio 12), Nr. 21–22, p. 137–138.
123. Plk. ltn. Lanskoronskio 1926 m. sausio 8 d. raportas Vyriausiojo štabo viršininkui. *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 86, l. 5–5 apv. l.
124. POCIUS, Mindaugas. 1944–1953 metų partizaninio karo Lietuvoje istoriografija. *Istorija*, 2006, t. LXIV, p. 52–64.
125. Protokolo 1924 m. kovo 25 d. nuorašas. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 34, l. 4.
126. PUŠNERAITIS. Karo mokslu draugijos IV metinis suvažiavimas. *Kardas*, 1927, lapkričio 30, Nr. 33 (93), p. 480–484.
127. RADUS-ZENKAVIČIUS, D. Leonas. *Im Nebel des Vergangenen. Erinnerungen eines ehemaligen Generalstäblers der alten russischen Armee*. Memel: Rytas, 1933.
128. RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Karas, karo galybė, karo mokslas. *Mūsų žinynas*, 1921, t. I, Nr. 2, p. 3–42.

129. RAGAUSKAS, Aivas. Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2001, t. XIX, p. 59–70.
130. RAKUTIS, Valdas. XVIII a. Lietuvos karo istorijos tyrimų apžvalga. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 307–322.
131. Raportas Generalinio štabo viršininkui, 1921 m. kovo 17 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 12, l. 11–11 apv. l.
132. RAŠTIKIS, Stasys. Karininkų Ramovės atstovų suvažiavimas. *Kardas*, 1934, gegužės 1, Nr. 9 (186), p. 166–169.
133. RAULINAITIS, Zigmantas. *Aiščiai karinės istorijos šviesoje*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1962.
134. RAULINAITIS, Zigmantas. *Keturi frontai: XII amžiaus lietuvių karinėje istorijoje*. New York: Karys, 1982.
135. RAULINAITIS, Zigmantas. *Lietuvių raiteliai*. T. I. Kunigaikščių sąjunga. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1985.
136. RAULINAITIS, Zigmantas. *Prieš vikingų audrą*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1968.
137. RAULINAITIS, Zigmantas. *Vaidevutis*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1965.
138. RAULINAITIS, Zigmantas. *Apuolės užpuolimas*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1972.
139. RAULINAITIS, Zigmantas. *Durbės mūšis 1260 m. liepos 13 dieną*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1961.
140. RAULINAITIS, Zigmantas. *Galindai prieš Romą*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1963.
141. RAULINAITIS, Zigmantas. *Grobio ir naikinimo žygis*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1979.
142. RAULINAITIS, Zigmantas. *Hunų žygis į Prūsus*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1964.
143. RAULINAITIS, Zigmantas. *Lietuvos raiteliai*. T. II. Kelias į sostą: (XIII a. vidurys, Mindaugo laikai). Brooklyn, N. Y.: Karys, 1987.
144. RAULINAITIS, Zigmantas. *Lietuvos raiteliai*. T. III. Karaliaus karai: (XIII a. vidurys, Mindaugo laikai). Brooklyn, N. Y.: Karys, 1990.
145. RUKŠA, Antanas. *Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės*. T. II. Lietuvių–lenkų santykiai ir kovų pradžia. Cleveland: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“, 1981.
146. RUKŠA, Antanas. *Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės*. T. III. Kovos su lenkais 1920–1923. Cleveland: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramovė“, 1982.
147. RUSECKAS, Petras. Karininkų susivažiavimas. *Karys*, 1923, liepos 19–25, Nr. 29 (217), p. 333–334.
148. RUSECKAS, Petras. Karo mokslo draugija. *Karys*, 1923, gruodžio 6–12, Nr. 49 (237), p. 541–542.
149. RUSECKAS, Petras. *Lietuvos kariuomenė*. Worcester: Amerikos lietuviai, 1927.
150. RUSECKAS, Petras. Literatūros skyriaus veikla iki 1920. V. 15. *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXV, Nr. 11–12 (165–166), p. 848–852.
151. RUSECKAS, Petras. Pirmasai baigusių aukštuosius kar. kursus karininkų ir kursantų suvažiavimas. *Lietuva*, 1923, liepos 20, Nr. 160 (1277), p. 4.
152. RUSECKAS, Petras. Pirmasai baigusių aukštuosius kar. kursus karininkų ir kursantų suvažiavimas. *Lietuva*, 1923, liepos 21, Nr. 161 (1278), p. 4–5.

153. Rusecko laiškai karininkams 1925 m. gruodžio 31 d. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 33–45.
154. S. Iš Karo mokslų kūrėjų d-jos. *Lietuvos balsas*, 1921, gegužės 4, Nr. 7, p. 2.
155. Sąrašas III Karo apygardos KMD skyriaus narių, 1924 m. *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 30, l. 44.
156. SELENIS, Valdas. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio instituto leidykla, 2007.
157. Skelbimas. *Karys*, 1921, balandžio 7, Nr. 14 (98), p. 153.
158. SLIESORIŪNAS, Feliksas. *1830–1831 m. sukilimas Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1974.
159. Spaudos apžvalga. ats. plk. J. P-tis. *Kardas*, 1937, gegužės 1, Nr. 9 (263), p. 227.
160. STATKUS, Vytenis. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, IL.: Vydūno jaunimo fondas, 1986.
161. STEPONAITIS, Vytautas. Iš Karo mokslų kūrėjų draugijos kronikos. *Karys*, 1921, kovo 24, Nr. 12 (96), p. 141.
162. STEPONAITIS, Vytautas. Pranešimas. *Karys*, 1921, gegužės 25, Nr. 21 (105), p. 237.
163. STOLIAROVAS, Andriejus. Lietuvos Respublikos kariuomenės generalitetas 1918–1940 m.: nežinomi istoriniai fragmentai. *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 344–385.
164. ŠLEKYS, Deividas. *Mąslaus Vyčio beieškant. Lietuviškos karinės minties raida ir būklė po Nepriklausomybės atkūrimo (1990–2014)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015.
165. ŠOVA, Antanas. Kariškos sensacijos ir patyrimai. *Trimitas*, 1937, balandžio 15, Nr. 15 (832), p. 337–339.
166. ŠTARAS, Povilas. *Lietuvių tautos kova už Tėvynės laisvę Didžiajame Tėvynės kare*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956.
167. ŠTARAS, Povilas. *Partizaninis judėjimas Lietuvoje Didžiojo Tėvynės karo metais*. Vilnius: Mintis, 1966.
168. TALAT-KELPŠA, Kazys. Iš Čekoslovakijos karininkų gyvenimo. *Karys*, 1923, liepos 26–31, Nr. 30 (218), p. 348–349.
169. TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, birželio 20, Nr. 17 (41), p. 265–266.
170. TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, birželio 30, Nr. 18 (42), p. 281–283.
171. TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, liepos 10, Nr. 19 (43), p. 302–303.
172. TARASENKA, Petras. Rinkime medžiagą Lietuvos karo istorijai. *Kardas*, 1926, liepos 20, Nr. 20 (44), p. 315–317.
173. TARASENKA, Petras. Senovės mylėtojo vasaros darbai. *Lietuva*, 1924, birželio 7, Nr. 128 (1629), p. 2–5.
174. *Tarybų Lietuva Didžiajame Tėvynės kare*. Ats. red. P. Štaras. Vilnius: Mintis, 1975.
175. TYLA, Antanas. LDK pašauktinės kariuomenės organizavimas XVI a. pabaigoje – XVII a. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1980, t. I (LXX), p. 69–82.

176. TYLA, Antanas. *Lietuva ir Livonija XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas, 1986.
177. TUTKUS, Vytautas. *Armija išvaduojoja: tarybinės Armijos junginiai, dalys ir kariai, pasižymėję kautynėse vaduojant Tarybų Lietuvą 1944–1945 metais*. Vilnius: Mintis, 1984.
178. URBONAS, Oskaras. *1410 metų karas su kryžiuočiais ir Žalgirio mūšis*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1960.
179. V. J. Karo mokslo draugija. *Kardas*, 1925, spalio 15, Nr. 19, p. 11–12.
180. V. J. Karo mokslo draugijos metinis suvažiavimas. *Kardas*, 1925, rugsėjo 1, Nr. 16, p. 4–6.
181. V. J. Karo Mokslų Draugijos darbo sritis. *Kardas*, 1926, lapkričio 30, Nr. 33 (57), p. 518–519.
182. V. J. Pasirūpinkim savimi. *Karys*, 1922, lapkričio 30, Nr. 48 (184), p. 569.
183. V. Karo vadovybė. *Karys*, 1922, rugsėjo 15, Nr. 37 (173), p. 441–442.
184. V. Steponaičio 1936 m. rugpjūčio 19 d. raportas. *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 187, l. 234–237.
185. VAIČENONIS, Jonas. 1921–1940 m. laikotarpio Lietuvos kariuomenės tyrimai. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 339–354.
186. VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, t. LXXIII, Nr. 1, p. 59–67.
187. VARAKAUSKAS, Rokas. Ledo mūšis ties Karūze 1270 m. (Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a.). *Istorija*, 1962, t. III, p. 147–156.
188. VARIAKOJIS, Jonas. *4-as pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*. Brooklyn, N. Y.: Karys, 1965.
189. VITKAUSKAS, Povilas. *Lietuvos tarybų socialistinė respublika 1918–1919*. Vilnius: Mokslas, 1988.
190. VITKAUSKAS, Povilas. *Tarybų Rusijos pagalba Lietuvai, kovojančiai už socialinę ir nacionalinę laisvę (1917–1918 m.)*. Vilnius: [s. n.], 1967.
191. VITKAUSKAS, Vincas. *Raštai*. Vilnius: Mintis, 1988.
192. VITKŪNAS, Manvydas. Archeologijos mokslo vaidmuo Lietuvos karo istorijos tyrimuose. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 296–306.
193. VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ, Regina. *Lietuvio kario žirgas*. Vilnius: Mintis, 1971.
194. ŽUKAS, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
195. ГАЙГАЛАЙТЕ, Алдона. Советские литовские воинские формирования в 1917–1920 гг. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*, 1962, t. I (XII), p. 133–147.
196. ЙОКУБАУСКАС, Витаутас. Концепция партизанской войны в Литве в 1920–1930-е годы. *Балтийский регион*, 2012, № 2 (12), с. 43–57.
197. КАЗАКЯВИЧЮС, Витаутас. *Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы*. Вильнюс: Мокслас, 1988.
198. ЛИДДЕЛ ГАРТ, Бэзил. *Стратегия непрямых действий*. Москва: Астрель, 2012.
199. [Interaktyvus]. *Istorija* [žiūrėta 2016 05 08]. Prieiga internete: <<http://www.lka.lt/lt/apie-mus/struktura/prorektorius-mokslui-ir-studijoms/kicistorija.html>>.

200. [Interaktyvus]. *Karo mokslų institutas* [žiūrėta 2016 05 30]. Prieiga internete: <<http://www.lka.lt/lt/moksline-veikla/karo-mokslu-institutas.html>>.
201. [Interaktyvus]. *Lygiagrečiai Kaune nuo 2000 m. Kauno technologijų universitete veikia ir Gynybos technologijų institutas*. Kauno technologijų universitetas [žiūrėta 2016 07 26]. Prieiga internete: <<http://ktu.edu/lt/gynybos-technologiju-institutas/>>.
202. [Interaktyvus]. *Русская армия в Великой войне: Картоотека проекта: Болецкий Константин Богуславович* [žiūrėta 2016 06 26]. Prieiga internete: <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=1916&PHPSESSID=1444a73b4ddc4288666f659fc1961c71>>.
203. [Interaktyvus]. *Русская армия в Великой войне: Картоотека проекта: Радус-Зенкович Лев Аполлонович* [žiūrėta 2016 06 26]. Prieiga internete: <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=75>>.
204. [Interaktyvus]. *Русская армия в Великой войне: Картоотека проекта: Клещинский Константин Карлович* [žiūrėta 2016 06 26]. Prieiga internete: <<http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=2797>>.

Military History in Interwar Lithuania and Two Societies of Military Sciences (1921–1933)

Vytautas Jokubauskas

Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology, Herkaus Manto St. 84, LT-92294
Klaipėda, Lithuania
e-mail: pilsotas@yahoo.com

Summary

The article presents the activities of the History Section of the Society of Military Sciences by also looking back at the predecessor of this organization – short-lived Society of the Founders of Military Sciences and some fragmentary information about its functioning. It addresses the activities of the individuals who initiated the research in military history during the interwar period under the umbrella of the society. The persons who took an active part in the (Military) History Section are identified; their academic interests and potential research fields are discussed in the article. The aim of this article is to analyze the establishment of the Society of Military Sciences and the activities of the History Section that functioned as its constituent part by applying analysis, synthesis and descriptive methods. The chronological limits of the research cover the period of 1921–1933, i.e. from the establishment of the Society of the Founders of Military Sciences to the liquidation of the Society of Military Sciences by incorporating it into the Lithuanian Officers' Club.

The research revealed that World War I and the Lithuanian Wars of Independence that followed it evoked public interest in the war and military history. The creation of the national army triggered that interest to an even greater extent. After all, the army became the implementer and user of the research in military history in practice. In the 1920s several periods of military history can be singled out in the Lithuanian army: 1) the organization of institutions (organizations) engaged in the research in military history until 1923; 2) the intensification of the research in military history after the establishment of the Society of Military Sciences and the start of publication of the specialized journal *Karo archyvas* (The Archive of War) in the period 1923–1926; 3) the decline and vegetation of the activities of the Society of Military Sciences as well as the research in military history from 1927. During the period in question the research in military history was at first carried out in a rather decentralized manner in the army, i.e. each military unit or army type took interest in its “own past”, collected material, gave lectures and even published certain works in military periodicals or individual publications. Nevertheless, at the same time foundations were laid for the further development of the research in military history, which was implemented by the specialized Military History Unit founded in the army staff in the 1930s.

Įteikta / Received 2019 02 21
Priimta / Accepted 2019 05 13

Copyright of History: A Collection of Lithuanian Universities' Research Papers / Istorija:
Lietuvos aukstuju mokyklų mokslo darbai is the property of Vytautas Magnus University and
its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the
copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email
articles for individual use.